

БОРІТЕСЯ - ПОБОРЕТЕ!

ЗАКОРДОННИЙ ОР҃АН УКРАЇНСЬКОЇ
ПАРТІЇ СОЦІАЛІСТІВ-РЕВОЛЮЦІОНЕРІВ.
:: ПІД РЕДАКЦІЄЮ КОМІТЕТУ ::

ЗМІСТ:

Мих. Грушевський. — Памяти Паризької Комуні, ст. 1.

Мик. Шраг. — Начерк основ і форм сучасних та майбутніх поєднань держав, ст. 8.

Мик. Чечель. — „Новочасна мудрість наукового соціалізму“, ст. 36.

Факти та документи, — ст. 63.

Революція, — ст. 64.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

TSCHETSCHEL, WIEN, XIX., HOFZEILE NR. 27

Циркулярний лист Закордонної Делегації УПСР до всіх партійних організацій УПСР за кордоном.

Товариши!

Сучасне політичне становище на Україні не дає змоги нашій партії нормальним способом, себ-то на партійнім з'їзді, обміркувати ситуацію і зафіксувати свої ідеологічні й тактичні позиції. Тому до чергового партійного з'їзду постанови й рішення нашого Ц. К. мусять бути для членів і організацій УПСР єдино керуючими, а строге додержання їх лишається запорукою організованого існування УПСР в сей тяжкий час. Між тим остатні події в нашім партійнім життю за кордоном сотворили йому загрозу. Партійні організації на території Польщі й Галичини, до котрих приєдналась пражська організація, виявили розходження з позицією Зак. Дел., повновласного представника нашого Ц. К. за кордоном. Це розходження, що до недавня мало тільки теоретичний характер і не виявлялось на практиці, тепер набрало гострих форм і вилялось в спробу згаданих вище партійних організацій заснувати так званий „Закордонний Комітет УПСР“, що мав би поставити себе поруч з Закордонною Делегацією, що до функцій і компетенцій. Окрім порушення партійної дисципліни, звязаного з самим своїм заснованням, сей так званий „Закордонний Комітет“ призначеною вищезгаданими партійними організаціями роботою („консолідація укр. револ. сил“) гровить втягнути імя УПСР в проєктовану де-якими українськими емігрантськими колами комбінацію, відому в українській пресі під назвою „українського соціалістичного рев. союзу“, що стремить до ізоляції української революції, підводить її таким чином під удари міжнародньої імперіалістичної контрреволюції і тому являється антисоціалістичною і контрреволюційною.

Представник Закордонної Делегації на нараді з представниками всіх партійних організацій за кордоном в м. Празі в кінці мая с. р. вияснив точку погляду Зак. Дел. на справу засновання Зак. Комітету, як також довів до відома їх про твердий замір Зак. Дел. ужити всіх засобів і прав. наданих Зак. Дел. Центр. Комітетом УПСР, щоб не допустити до втягнення імени УПСР в будь яку сумніву з соціалістичної точки погляду закордонну політичну комбінацію. Ідея консолідації соціалістичних революційних сил на Україні може бути реалізована тільки там; тільки Ц. К. УПСР в тамтешніх конкретних обставинах може вирішити сю справу, і після того вона знайде автоматично свій прояв за кордоном. До того часу справа консолідації не може в нашій партії за кордоном виходити за межі дискусій. Пригадуємо, що цей погляд Зак. Дел. бу. прийнятий IV партійною конференцією за кордоном.

Послагодичь на одержаний Вами лист від Ц. К. з дня 20. III. 1921., і звертаючи Вашу увагу, товариши, на ту твердість, з якою наш Ц. К. серед невимовно тяжких обставин стоїть на зайнятих ним з початком 1920 р. позиціях, Зак. Дел. повідомляє Вас що вона так само твердо буде противитись всякім стремлінням в рядах УПСР за кордоном відійти від позицій Ц. К., репрезентованих Зак. Делегацією.

10. VI. 1921.

З товариським привітом Закордонна Делегація УПСР.

Мих. Грушевський.

Памяти Паризької Комуни.

Соціалістичний світ поминає Паризьку Комуни в п'ятдесяту її річницю.

18. березня 1871. вона була проголошена, 19-им квітня датована її „деклярація французькому народові“ — її програма, або „її тестамент“, як називають сей документ. 21. травня зрада відкрила вже браму Парижа її ворогам. Цілий тиждень потім ще бивсь паризький пролетаріат, обстоючи дільницю за дільницею, улицу за улицею, і „найкраща армія, яку коли-небудь мала Франція“, кажучи словами Тієра, — поливала його кров'ю улиці, місця полевих судів, концентраційних таборів — поки не прийшла черга буржуазної справедливости видати свій присуд над недобитками, призначеними на каторги, заслання, вазниці. Ся „робота“ потяглась потім на довгі роки, аж доки „республіка без республіканців“ не почувала себе зновні забезпеченою.

І от через півстоліття ся примара Комуни виїшла з залитих кров'ю ям, куди звозились на тисячах підвод трупи, з каторжних вазниць, де змарнувались тисячі людських одиниць, — і ходить знов по Європі, по тій самій французькій республіці, над котрою витає тїнь її переможця Тієра. Грунтовно скритикована, як два рази два ясно розяснена в своїй безвиглядности і абсурдности сотками і тисячами запроданих і за совість відданих пер публіцистів, економистів, істориків і т. д. — вона знова бенкетить трівожний сон буржуазії, завертає голови робітникам, які забувають свій обовязок залатати своєю шкірою діри, пороблені в сучаснім добробуті переборшеною енергією буржуазії. Се страшне слово, яке девять віків тому назад вперше виглянуло на світ в тій же Франції — „нове і прєпогане слово“, як характеризував його всечесний абат Ліберт з Ножаву, свідок перших дебютів сього нечуваного домагання, котре заявляли піддані, об'єднуючись в комунах — що вони будуть плащити своїм сеніорам тільки річний податок, „а від пньших поборів, які звичайно нахваждаються на сервів, — мають бути свободні!“ — потім визирнуло знова підчас великої французької революції, коли найбільш революційно настроєні елементи поставили собі завданне радикально покінчити з феодальним строем, против котрого піднялись перші комуни XI віку, — воно знов визирає, як вістник останнього обрахунку з поза тих лаштунків, якими пани ситуації заходились маскувати крах і руїну старого економічного ладу, так немилосердно оголеного в усіх своїх найбільш небезпечних місцях „превентивною війною“ його керманичів. І як історич-

ний прецедент, як незаперечний документ шелестить знова своїми протертими, кровю залитими листками ся двомісячна історія державного життя паризького пролетаріату, який серед усіх несприятливих умов, серед усіх обставин, які він зарані мав проти себе, встиг все таки записати на сих листках, що він міг і що він може.

Розуміється, паризький пролетаріат не був приготований до сєї ролі. Се прекрасно доведено всіми критиками Комуни, і тут нема що споритись. Дивно, коли б він міг бути приготованим під всевластним пануванням буржуазії, під пятою Другої Імперії, і взагалі се дуже сумнівно, чи де і коли-небудь владущі верстви, оскільки матимуть в своїх руках керму, дадуть змогу трудовим масам дозріти до провідної ролі й узяти її в свої руки „без гвалту і крику“. Різня, задана паризькому пролетаріатові в 1848. р., випустила з нього кров дійсно ґрунтовно, і весь пізнійший режим імперії мав не иньше завдання, як те, щоб не дати йому прийти знова до сили. Пролетаріат III Республіки розпоряджав дійсно дуже скромними інтелектуальними силами. Але він відчував також всю критичність хвилі, коли, республіка, проголошена ним, „паризькою улицею“ в вересні 1870. р., попала в курателю Тієра і його компанії, що поставили завданням позбавити її, сю нову республіку всякого змісту — зробити з гасел великої революції просто нову декорацію для старих застінків і розправ буржуазного режиму, — як се дійсно і сталося з їх тріумфом, і святі літери L. E. F. (liberté, égalité, fraternité) стали вивіскою поліцейських участків вязниць.

Пролетаріат знав сих людей і знав, бачив, відчував, що з хвилею, коли буржуазна фронда дохопила керми, завдяки йому, паризькому пролетаріатові, зараз її дійсною провідною гадкою стала не оборона Франції від Німеччини, не знищення бонапартівського режиму, не закріплення демократії, а знищення „паризької улици“, сього привида, небезпечного для доброго сну і „обміну матерії“ правлящої верстви. Знав, що вона не заспокоїться, поки не повторить над сею „улицею“ червеної різні 1848. р. — раз тільки вже побачила, що ся улиця виявила познаки життя. „Республіка мусить бути консервативною, або її зовсім не буде!“ Се політичне гасло Тієра і всіх правлящих кругів III Республіки, було сказане пізніше, але воно відчувалося в поведенню всіх сих „республіканів“ від перших кроків в республіці, і паризький пролетаріат, не вважаючи на всю слабкість і неприготованість, не завагався прийняти виклик на бій, виснений йому сими „консервативними республіканами.“

Боротьба була нерівна, і пролетаріат мусів її програти. За епаною Тієра стояла не тільки побідоносна Прусія, великий майстер Бісмарк, пруське юнкерство, але й усі консервативні, всі буржуазні круги світу, котрим треба було, щоб примара пролетарського повстання була згашена, затоптана, загнана назад до своєї ями, і вбито їй осиковий кілок настільки твердий, аби можна було бути безпечним інтересів „цивілізації й морали“ на якийсь час. Єдиному буржуазному фронтови, об'єднаному „святою солідарністю“ в інтересах сих найвищих дібр людства, пролетаріат не міг протиставити ні одности акції, ні одности думки. Він не мав ніякого конкретного плану соціальної реформи, приймаючи накинену йому війну з „версальцями“. Він хотів тільки забезпечити себе від мож-

ливого повороту, під тим чи иньшим титулом, зненавидженого режиму імперії, хотів, щоб нова республіка була „соціяльна“, а не консервативна, щоб вона шукала способів для утворення більш справедливого і розумного соціального ладу, а не служила закріпленню позицій владущої буржуазії. Тільки в процесі самої праці, творчої, правлячої роботи він міг знайти себе, усвідомити ясно свої потреби і намацати дороги до їх задоволення.

„Робітнича класа не вимагала чуд від комуни,“ — писав Маркс в своїм маніфесті (виданім іменем інтернаціоналу) під свіжими вражіннями її погрому. Вона не пробувала заводити дорогою народніх декретів ніяких готових і вироблених утопій. Вона знає, що на те, аби визволитись і добитись вищих форм життя, котрим перегорожує дорогу своїм економічним устроєм сучасне суспільство, їй, робітничій класі, прийдеться ще витримати довгу і завзяту боротьбу, пережити цілий ряд історичних процесів, які зовсім змінять як людей, так і всю обстанову їх. Вона не домагається здійснення ідеального, вона хоче тільки визволити елементи нового громадянства, які розвинулись серед розкладу буржуазної суспільности.“

Конкретні, елементарні питання біжучого дня — як доля національної гвардії, право гвардістів на прожиточний мінімум, доля кватиронаемців і всіх довжників буржуазії, котрим нове правительство республіки приставило ніж до горла, — пхнули паризькі маси до диктатури. Організація рад салдацьких депутатів національної гвардії послужила першою підставою нової організації. В програмовій роботі стрічалось кілька відмінних течій: революційний комунізм блянкістів, — більш рішучий і агресивний, — мирний мутуалізм і федералізм прудонівців. В їх боротьбі і конкуренції мусіла поволі визначитись середня лінія комунальної політики. Готової формули і програми акції не було для сього не передбаченого моменту, для таких несподіваних обставин. І противники комуни, розуміється, мають всяку рацію критикувати загальний і мало конкретний характер її декларації. —

„Париж працює для цілої Франції, своєю боротьбою і жертвами приготовлюючи правдиве моральне, політичне і економічне відродження, славу і добро цілій Франції.“

„Чого добивається Париж ?“

„Признання і закріплення республіки, єдиної і єдинокі форми правління згідної з правами народу, правильним і свободним розвитком громадянства.“

„Повної суверенности комун, поширеної на всі місцевости Франції, яка забезпечує кожній містині нестисненність її прав і кождому Французові рівне використання своїх здібностей і можливостей, як людини, громадянина і робітника.“

„Повна суверенність комуни обмежується тільки таким же правом суверенність иньших комун, котрі приступлять до союзу, і спілка їх значить французьку одність.“

„Комуни належать такі основні права: Ухвалюванне комунального бюджету, доходів і видатків, накладанне і касованне податків, уставлюванне і провадження громадських урядів, організація судівництва, поліції і світлі, завідуванне маєтками, приналежними до комуни. Призначуванне

вибором або конкурсним іспитом всякого роду властей і комунальних урядників, під умовою відповідальності і повсечасного права відкликання. Повне забезпечення індивідуальної свободи, сумління і права на працю. Постійна участь громадян в комунальних справах через свободний випис їх гадок, свободну оборону своїх інтересів: комуна гарантує такі виписи і вона одна тільки уповажна наглядати і забезпечувати свободне і правильне користування правом зібрань і публичности. Організація міської оборони і національної гвардії, котра сама вибирає своїх начальників і сама одна пильнує утримання спокою в громаді.

„Париж не хоче більш нічого що до своїх місцевих прав — під samozрозумілою умовою, щоб в центральнім органі, — делегації федерірованих комун здійснялись і практикувались отей принципі. На підставі своєї суверенности і свободи діяльности, Париж застерігає собі переведення у себе дома по своїй волі й гадці, як того добилась його людина, таких адміністративних і економічних реформ, які могли б сотворити умови, здатні розвинути і поширити освіту, продукцію, обмін і кредит, узагальнити владу і власність відповідно потребам моменту, бажанням інтересованих і зробленим досвідам . . .

„Комунальна революція, розпочата народнім переворотом 18 березня, розпочинає нову еру експериментальної, позитивної, наукової політики. Кінець старому світові правительству, духовенству, мілітаризму, бюрократії, експлоатації, лихварства, самовластя і прерогатив, котрому пролетаріят завдячує своє поневолення, а вітчизна свої нещастя!“

В сих фразах, котрі я вибрав з сеї декларації, противники Комуни пробували доглянути її безпильність і навіть ідейну імпотенцію. В дійсности вони свідчать про те, що автори декларації не були шарлатани і демагоги, раді вимахувати паперовими панaceaми, а чесні люди, свідомі всієї відповідальности своєї ролі, які сумлінно в тих незвичайно трудних обставинах, в хаосі подій намацували конкретні способи наближення до поставлених завдань, не хвалячись посіданням готових програм. Маркс в своїм маніфесті дав такий коментарій сій роботі:

„Виклик: нехай живе соціальна республіка, котрим паризький пролетаріят привітав лютову революцію, виявляв неясний порив до республіки, яка б усунула не тільки монархичну форму класового панування, але й саме се панування. Комуна і стала ясною формою такої республіки.

„Комуна сформувалась з членів майстрату, вибраних секціями Парижа загальним голосуванням. Члени її були відповідальні і відкличні. Більшість їх були, розуміється, робітники або відомі оборонці робітничої класи. Комуна була інституцією не парламентською, а робітничою, і сполучала в своїх руках владу езекутивну і законодавчу.

„Париж дістав змогу противитись Версалеви тільки тому, що вона звільнила його від армії, котру заступила національна гвардія, сформована в головному з робітників. Сей принадок треба було перетворити в явище постійне, і тому першим декретом комуни був декрет про створення регулярного війська і заміну його озброєним народом.

„Поліція, дотеперішній знаряд державної владі, була заразом позбавлена своїх політичних обовязків і перетворена на відповідальну

і відкличний кожної хвили апарат комуни. Теж саме сталося і з урядниками інших відділів адміністрації. Публичні уряди перестали бути приватною власністю креатур центрального правительства. Не тільки міська управа, але вся ініціатива, яку мала держава, перейшла до комуни.

„Знищивши регулярну армію і поліцію, сі засоби матеріальної сили старого уряду, комуна негайно забрала до знищення влади духовенства — засобу духового поневолення народу. Вона декретувала експропріацію церковних маєтків і позбавлення церкви всіх її доходів. Її роди шкіль, визволені від впливів церкви і держави, відкрито народови безплатно. Шкільна освіта ставала приступною кожному. З науки здійснювались кайдани, наложені на неї класовими заботонами і урядом.

„Судів позбавлено тої фіктивної незалежності, яка тільки маскувала їх підлеглість усім урядам, які наступали одні по одним. Як усі інші комунальні урядники, вони стали виборними і змінними.

„Комуна паризька мала служити взірцем для всіх великих індустріальних центрів Франції, і коли б комунальний режим закріпився у Парижі й усіх другорядних центрах, старий режим і на провінції уступився б перед самоврядуванням продукційної верстви. В короткім начерку національної організації, котрого комуна не мала часу розвинути в деталях, говоритьсь виразно, що комуна повинна стати політичною формою найдрібніших осель. Орудювання спільними справами сільських громад мало перейти до збору делегатів, які мали збиратися в головнім місті округу, а сі окружні збори мали посилати своїх представників до національного збору в Парижі; сі делегати могли відкликуватися кожної хвили й мали докладно триматися інструкцій своїх виборців. Нечисленні, але важні функції, які зіставалися для центрального уряду, мали бути не знищені — як то явно набірували вороги комуни, — а передані комунальним, вповні відповідальним функціонерам. Комуна не руйнувала, а організувала одність нації: ся одність мала стати чимсь реальним тільки з скасуванням державної влади, яка удавала з себе репрезентацію сеї одности, а хотіла бути незалежною від нації, стояти над нею, являючись паразитом на її організмі.“

Не продовжую сеї ясравой і влучної характеристики, відповідно спопуляризованої тільки комуністичними письменниками останніх літ. Хто мав нагоду вдуматися в неї, того програма комуни, начеркнена Марксом, вражала не бідністю і поверховністю свого змісту, як старалися вмовити апологети побідоносних версальців, а павнаки, глибиною і доцільністю, з котрою вона, при всій своїй простоті й елементарности, підходила до розв'язання основного завдання моменту — повороту від безвиходних неможливостей індивідуалістичного режиму і класової держави до „узгальованої влади і економічних дїб“. За своє коротке існування, напружені перед усім всі сили свої на боротьбу з наступом версальців, комуна на голові безконечно тяжку організаційну роботу для задоволення внутрішнього дїя, — сеї невідготований, невироблений пролетаріат мав чудові конструктивні здібности. Як у людині в момент смертної небезпеки обгострюються здібности і розбуджуються невідомі сили, котрих ніхто у неї не підозрівав, так у сім людським колективом покинем його „мозком“, паризькою інтелігенцією, і навіть колиш-

німи проводирями (атже такі навіть люде, як Люї Блян, стояли в лавах його ворогів!), відживав інстинкт колективности, солідарности, універсальїзму, приглушений і ослаблений віковою розкладовою роботою індивідуалістичного режіму, і клав свою печать на ті скромні респорядженнє і реформи, котрі ветигала робити паризька комуна в сім вірі турбо про нинішній день. І дуже правдоподібно, що те в чім критики добавчали її слабість і безвиглядність — що вона не стояла в повній і нероздільній власти одної партії, одної доктрини, одної програми, а що в ній спирались і конкуровали різні ідейні течії, різні напрями, тільки дуже загально обеднані спільним потягом до повороту від капіталістичної анархії до здоровіших і справедливійших форм господарства і соціальної організації, — власне се було одною з причин, які давали сю широту і універсальність скромній по сіклькості і незвичайно цінній в своїй якості творчій спадщині Комуни.

Не тільки своєю моральною висотою і громадським героїзмом, котрих не можуть заперечити їм навіть найтяжші її вороги, але і широтою своєї гадки і геніальною простотою підходів до реалізації своїх принципів провідники Паризької Комуни записали своє імя на почесних сторінках історії боротьби людства за кращу будучність.

Позаторішнім літом, коли буржуазний Париж гіпнотизував себе тріумфом побіди над своїми переможцями 1870. року, одного недільного ранку пішов я на кладовище Пер-Ляшез поклонитись могилам комунарів, розстріляних на нім в 1871. р. Тим часом як космополітична публіка товклає коло раскішного мавзолея, яким „республіка без республіканців“ ушанувала свого фундатора — Тіера, „того що боровся з Бісмарком“, як поясняв якийсь казньонний провідник-інвалід, а сентіментальна молодіж відвідувала гробовець героїв середньовічної легенди Абельяра й Ельєзи, — я розпитав дорогу до пустопорожнього кута отверженців, очевидно, умисно полишеного в своїм занедбанім і безрадніім вигляді правлящими кругами Парижа. Сівши на одкосі під рудою „стілкою“, під котрою впали сі невідомі переважно борці за „моральне, економічне і політичне відродженне“ світу, довго роздумував я над паралелями сеї першої Комуни, і тої другої, яка в 46 літ по її розгромі підняла наново червоний прапор і повела новими методами свою боротьбу, навчена досвідами 1871. року, з твердою постановою не повторяти помилок своїх попередників, а засоби і методи, котрими світова буржуазія зломала пролетаріят в 1871. р, повною мірою використати на зломанне її самої для забезпечення сим разом перемоги пролетаріату.

Революція і сим разом застала пролетаріят не приготованим. ті представники буржуазної мудрости, котрі мріяли повторити діло сальців і дати світови ще одну „республіку без республіканців“ разом помилжилися в своїх рахунках. Вони стрілися з людьми, добре витвердими науку, дану пролетаріатови папє Тіером, не пересидіти в ній ні титли, ніже коми і, рішившись поборотись з буржуазією зброєю, виявили таке ж майстерство терора, таку ж холодну жорстокість і вираховану безвиглядність, — ті прикмети, які буржуазія оцінила в панї Тіера, як вияв державного уздібнення класи, покликаної і управ...

неної до правління і повелівання, і за сі прикмети помирилася з III Республікою.

Тепер уже не знайшлося тих висміяних нею „мрійників-дурників“ 1871. р., що стерігли в підвалах державного банку буржуазні мільярди від роцтрати, так що під пануванням пролетаріату вони зберігались певнійше, ніж стерігли б їх версальці, — як висловлювався оден з істориків комуни, — на акти насильства пускались тільки під натиском версальської провокації, а коли такої провокації не було, — свобідно пускали на чотири вітри прихоплених агентів старого режіму, даючи їм змогу ще раз віддати свої талани новим панам ситуації на приборканне трудящого люду. Не було тих ентузіастів, що на міністеріяльних посадах, обертаючи мільонами, вдоволялись старою платнею конторських писарів, а своїх жінок посилали по-давньому на роботу. Сеї потіхи нові комуністи не дали вже буржуазії; вони виступили з усім маестатом владущої кляси!

Ми, котрі думаємо, що колективизм не осягається формальним зрівнянням і касуванням старих установ, що він не може бути декретований, а тим менше — накинений насильно, а вимагає певного морального, псіхологічного потягу до солідарности і „універсальности“; ми, переконані, що соціалізм для того, щоб бути живим і активним творчим елементом життя, мусить мати в собі сильний елемент етичний, — ми, розуміється, з тривогою мусимо дивитись на методи насильного октроювання соціалістичного устрою, на звязування з ідеєю соціалістичного режіму системи терору і реквізіції. Ми можемо серйозно непокоїтись, що надуживання методів буржуазного, клясового панування, бюрократичного правління, вжите на закріплення соціалістичного ладу, може самим серйозним способом компромітувати соціалізм, комунізм, комуни і т. д., як тому й бачимо де-які позначки. Можемо боятись навіть, що сі гасла з-під нинішньої комуністичної диктатури можуть вийти далеко більш ослабленими і розбитими, ніж після версальського терору 1871. р.

Ми можемо думати, що комунари 1871. р. більшу прислугу робили своїм гаслам своїм соціалістичним романтизмом і ідеалізмом, ніж комуністи 1917. р. своїм мудрим сверж-реалізмом; що нинішня сектантська виключність і нетолерантність до соціалістичних не-комуністичних партій ослабляє успіхи комунізму більше, ніж ідейна неоднорідність Паризької Комуни.

Але буржуазія, котрій не обовязково журитись інтересами соціалізму і колективизму, — та мусить схилити голову перед нинішньою комуністичною революцією й її провідниками, як людьми, котрі здали „відлично“ державні іспити по версальським підручникам 1871. року і вповні доказали свою уздібненість перейняти від неї владу з огляду на виявлену здібність орудувати її методами ще з більшою безоглядністю і силою . . .

Такі гадки переходили у мене в голову, коли я сидів два роки перед рудою „стінкою“ Пер-Лянез і виполовілими червоними стінами вінців, розвішаних по ній на цвяшках в останню річницю комуни.

Історія оправдала паризьких комунарів в повній мірі. Вона показує, що при всій „неприготованості“ своїй вони вірно відчували червоні гасла людського життя — „колективизм“ і „узагальненне“.

Всі об'єктивні дані були против негайної реалізації цих гасел. Але з нетерпеливістю предтеч ці люди приступили до їх реалізації, не рахуючися з її труднощами, і їх діло не було марним, — як не бувають звичайно марними жертви предтеч.

Нова комуністична революція довела повну реальність провідних ідей Паризької Комуни і своїми контрастами підняла на високий постумент мрійників 1871. р. Їх двомісячний „експеримент“ зістанеться одною з світлих сторінок історії людства й його потягів до кращого життя.

19. квітня 1921.

Мик. Шраг.

Начерк основ і форм сучасних та майбутніх поєднань держав *).

IV.

Схарактеризувавши сучасну державу, як власність класу власників, зазначивши, що „соціалістична революція не тільки перетворює внутрішню економічну і політичну будову держави, але вона корінним способом змінює й характер існуючих між ними взаємин“, автор (Х. Раковський) зупиняється на взаєминах капіталістичних держав, в яких бачить конкуренцію та антагонізм, що робить їх союзи тимчасовими та нетривкими **).

Пролетарські державні поєднання матимуть інший зміст. Їх „кордони перестають мати політичний характер, перетворюючись в звичайні адміністративні межі.“ „Тенденція соціалістичної революції — політичний і господарський централізм, тимчасово в формі міжнародної федерації.“

Автор не вияснює в статті, що він розуміє під політичним централізмом. Звичайно, гасло Міжнародної Федерації Сов. Республік — це гасло централістичне. На місце сотні держав Європи і Америки соціалізм стремить збудувати єдину федерацію їх всіх. В цьому і є політична централізація.

Ми також на місце самостійних, роз'єднаних республік б. Росії хочемо, і то в найближчому часі, сотворити соціалістичну федерацію їх.

Це знов-таки стремління, тенденція до політичної централізації. Того, що в такому смислі тенденція соціалістичної революції до політичної централізації дійсно помічається, ми не заперечуємо. Це і другий бік медалі. Все залежить від того, як мислити цю політичну централізацію. Чи вона — довільне та добровільне погодження окремих державних чи краєвих одиниць на концентрацію управління якихось функцій управління в єдиному керуючому центрі, чи вона

*) Ця частина статті через технічні обставини друкується скорочено.

***) Треба зауважити, що останнє твердження не зовсім справедливе. Згадати хоч би дуже тривкі і зовсім не тимчасові федерації європейських і американських держав.

ильне відібрання у місцевих органів їх політичних прав, зведення прав органів цих до безправности і підчинення їх диктату свавільного центру, який не рахується з особливостями місцевих умов, а виключно з інтересами власними — це треба було б виявити Раковському.

Сучасна революція виставляє дійсно лозунги політичної централізації. Але ще не приспів час для переведення такої. Навпаки, тепер спостерігаємо поруч з централізаційною ще й іншу, децентралізаційну тенденцію. На прикладах ми вкажемо нижче, в чому саме добачаємо її. Що ж до Раковського, то про його погляди на те, яким шляхом мусить провадитись (іменно, провадитись, а не йти) політична централізація, то про це можемо мати уявлення не з статті, котра не дає нам відповідей на це питання, а з практики тої партії, найвищим репрезентантом якої він являється на Україні — РКП. Прикладами ж централізаційної політики РКП можуть бути: політика її щодо „країн“, політика в Інтернаціоналі, організація самої РКП та її краєвих відділів і т. д. В дійсности принцип політичної централізації в житті РСФСР обернувся в диктатуру однієї партії, що походить до того ж від пануючої нації. В кожному разі, політичний централізм при неузглядненню і непогодженню його з його ж антитезою — політичною місцевою децентралізацією може стати замаскованою формулою дуже небезпечного всевладного диктату бюрократичного центру; формулою, яка при такому її трактуванні цілком побиває принцип волі суверенних національних радянських установ, від найнижчих до найвищих включно, а тому безсумнісно є протилежною до самого радянського принципу. Це нині, коли до міжнародної соціалістичної федерації ще далеко, а існують гегемонія капіталу в буржуазних державах та московських комуністів в соціалістичних країнах б. Росії, в цих умовах приводить до: а) призначення з Москви урядів кожній „суверенній“ совітській республіці, в) призначення їм своїх ревкомів, с) переслідування Москвою національних комуністичних і лівих соціалістичних партій (УКП, УПСР) і т. п.; це для сучасного менту — політичний терор однієї партії, в яку... як член її центрального комітету, входить автор цитованої статі. Раковський, очевидно, не хоче ставити цих крапок над і, тому і не пояснює точніш свого розуміння фрази про „політичний централізм“ тимчасово — в формі „міжнародної федерації“, тому, майбуть, він не згадує і за те, як знаменито цю політичну централізацію щодо „областей“ Росії намічено в конституції її.

З ріжних тверджень автора вірне те, що тенденцією соціалістичної революції є господарчий централізм (і то не „тимчасово“ М. Ш.) в формі всевітньої федерації. Що ж до політичного централізму, як його розуміє РКП, то такий дійсно уже і тепер помічається в величезних розмірах, одначе не як вимога чи ближча тенденція соціалістичної революції, а як практика самого автора, головного „суверенного“ українського радянського уряду та Р. Ком. Партії. Можливо: сама революція, а не особи з РКП чи КП(б)У, котрою насильно впроваженою тенденцією весь час бореться проти влади: пролетаріят та селянство України, Туркестану, Татарії, Грузії, Латвії та інших існуючих чи ще існуючих радянських республік б. Росії). Також за кордоном іде в соціалістичному рухові

боротьба проти сучасних централістичних тенденцій Москви, тенденцій-примусів. Досить хоч би згадати дебатування соціалістичними партіями Зах. Європи умов вступу до III Інтернаціоналу, т. зв. „двадцяти одного пункту.“

Це видно також з цікавого документа — листа італійських соціалістів (і комуністів)*, який свідчить, що ці зовсім не стояли на думці визнання політичної централізації à la практика Раковського та його однодумців.

На нашу ж думку, ця остання, в формі, в якій її проводять рос. більшовики, в разі, коли вони не зрічуться її на користь тої повноти прав кожної національно відзначної від других трудящої людности, яка стоїть в їх програмі, не тільки далі гальмуватиме хід соціалістичної революції, але причиниться, можливо, до загуби всіх здобутків.

Зушиняюсь трохи довше на статті Раковського, бо вона єдина в своєму роді і відповідає темі мого доповіді.

„Утворення цієї федерації“, каже автор: „розуміється, не може з'явитись наслідком одного розчерку пера, але є результатом більш чи менш довгого процесу позбування партикуляризму, всяких демократичних і національних забобів, наслідком взаємного ознайомлення та взаємного пристосовання.“ Підписують обом руками під цим виявленням процесу переходу до соц. федерації. І було б добре, як би сам Раковський додержувався в своїй діяльності висловлених ним цих думок. В дальшому він пробує дати теоретичне вяснення форми федерації Росії та України. Основа її — „договірні відносини“ (конфедерація? М. Ш.) Федерація має спільні народні комісаріати: військовий, шляхів, фінансів праці, пошти та телеграфів, вищу раду народнього господарства. Окремі в обох республіках наркоми: земельний, освіти, внутрішніх справ, соціального забезпечення, народнього здоров'я, харчових справ, роб.-сел. інспекція та чрезвычайна комісія. Не вдаючись в критику цілком не відповідаючих дійсності і неправдивих тверджень, як про спільні комісаріати (бо ми вже бачили, що всеросійські комісаріати обіймають рішуче всі галузі управління федерації), так і про „українські“ комісаріати (які на ділі являються московськими областними емісаріатами), наведу лише цікавий факт, про який пише автор „взаємин“: „рада народних комісарів (українських М. Ш.) шні складається з Нар. Комісарів Укр. Соц. Республіки і з уповажнених усіх об'єднаних комісаріатів. Останні мають право рішачого голосу нарівні з українськими комісарами.“ Коли взяти на увагу що ніяких об'єднаних комісаріатів не існує, що їх в дійсності замінюють московські комісаріати, що, таким чином, право рішачого голосу в українському уряді мають представники іншої держави та фактичні емісари тої ж держави, то картина взаємин уявляється дуже ясно. Чи це взаємини рівних з рівними?

В самих теоретичних міркуваннях Х. Раковського (помимо їх протиріччя з російською конституцією) можна додати також згадану плутанину. В них змішано до купи елементи федерації (об'єднана кон-

*) Див. кн. В. Мазуренка „Економічна самостійність України в числі народів Європи“ (Відень-Київ 1921. ст. 44.

туція), конфедерації (союзний договір) та простої автономії чи самоуправління (бо, по словам Раковського, ще в дійсності не існувало ні федерального договору, ні конституції). Але натомість існував московський уряд, який надсилав своїх уповноважених з рішучим голосом представників до „уряду України“. Негація Раковським існування федеральної конституції чи договору через кілька рядків по тому, як він доводив, що основою федерації являються договірні відносини, розбіжність міркувань Раковського з положеннями „основних законів“ Федеративної Росії, сама нерозбериха що до питання про федерацію в них, — все це не дає нам можливості вивести поняття про форми новітньої соціалістичної сполуки держав з тих юридично-правових і літературних джерел нового життя, які ми досі розбирали. Стільки в тих джерелах протиріч: в термінології, поняттях та змісті, що до всіх них можна дійсно прикласти сказане т. Шрейдером про сов. конституцію 10. VII. 1918.: „П. Стучка вірно назвав її (конституцію М. Ш.) конституцією горожанської війни“. Ще вірніше було б назвати її „дієвою позицією большевицької атаки“. Її часовий, лагєрний, похідний характер.. — кидається в очи навіть при поверховому читанню“.

Важко сказати, чого більше в розібраних джерелах: великих хиб чи глибоких протиріч...

Проте ще кілька уваг про модерні комуністичні погляди на взаємини поміж соц. державами.

Вже на початку статті Раковського здибаємо ми думку про те, що „відносини між совітськими державами корінним способом різняться від взаємин між буржуазними державами“. Думка справедлива, але другу думку про те, що „цеї системи федеральних зносин (системи, яку пропонує Раковський М. Ш.) не можна вважати ні закінченою, ні досконалою“, рахуємо ще справедливою...

„До самого питання про федеральні зносини, каже він, ми не підходили догматично, бо ми ніколи не думали, що державні відносини взагалі і зокрема взаємини між совітськими республіками можна створювати на основі апріорних абстрактних засад. Федеральну конституцію (яку? М. Ш.) диктувала сама необхідність, узглядняючи вже пережитий державний досвід.“

Тут нове розходження теорії Раковського з фактами життя: російська конституція збудована в розібраній частині своїй саме на основі апріорних, абстрактних засад: вона оголосила федерацію Росії з гори і заздалегідь, ще до народження навіть контр-агентів федерації.

Коли після згадки автора про федеральну конституцію читач довідується, що такої, власне, ще не існує, бо, не дивлячись на „необхідність“ її, „подрібної конституції федеральних органів, себ-то об'єднуючих українські та російські комісаріати, ще не випрацьовано“; коли далі читаємо: „російський центр. виконавчий комітет призначив склад комісії, котра повинна була зайнятися виробленням федеральної конституції, але, на жаль, наслідком командирівки відповідальних членів комісії на військову і політичну працю по-за Московію, вона не могла приступити до виконання свого завдання, і федеральні взаємини встановлюється від випадку до випадку без-

посередніми угодами між обома правительствами“, то, зрештою, так і не знати, чи є, чи немає федеральної конституції Росії. В кожному разі, в товмаченню Раковського її ніби заміняють угоди від випадку до випадку.

І він має рацію: взаємовідносин, заснованих на волі та вільних рішеннях контрагентів російської федерації, немає. Правний стан міждержавний в РСФСР заснований виключно на тому керуючому елементі, який був основним і єдино дійсним в старому державному праві: на праві сильного. А вже в залежності від вигод того сильного, даються, приписуються норми від випадку до випадку. Ось чому ми знаходимо таку силу ріжниць, ріжноголосиць та себе взаємно виключаючих тверджень, як в пам'ятнику російського соціалістичного права — конституції РСФСР, так і у модерного комуністичного державовіда та теоретика Х. Раковського.

Внесені в соціалістичне державне та міждержавне право елементи сили та диктату, (до того ж на практиці зовсім не всіх трудящих) на мові Раковського — політичний централізм, необхідно витворюють мішанину понять і термінів: самостійності, федерації, конфедерації і автономії — на словах, відносини колоніальної залежності та фактичної окупації — на ділі, яку подають поневоленням пролетарсько-селянським націям, визнаючи їх від „подвійного гніту“, проводирі звиклої до панування нації, соціалістичні, комуністичні проводирі якої і досі не можуть позбавитись ідеї поетично-комуністичного панрусизму*), та котра в політиці перетворюється в централізоване „панрусотяпство“.

V.

Я спробував уяснити, які „взаємини“ існують нині між соц. республіками б. Росії. Така сполука соц. держав, яка є в Росії, існувати, як соціалістична, не може і не буде.

Але що ж натомісь приїде. За яку форму сполуки для них ми мусимо боротись?

В УПСР справа федерації викликала завжди велике зацікавлення. Тому не дивно, що їй належить почесне місце і в ідеологічній структурі нашого програму. Але й у нас це питання не остаточно вяснене. Так, говорючи раз-у-раз про федерацію, ми вживаємо цей термін, уявляючи собі під тим конфедеративні відносини. Інколи говоримо про самостійність України, вкладаючи в це поняття лише поняття суверенітету українського трудящого люду. В дальшому викладі я зроблю спробу внести більшу ясність в цю справу.

Почну з накреслення нарисю бажаного ідеального типу державних поєднань для періоду соціалістичних радянських держав, заснованих на класовому принципі.

Хоч такий бажаний ідеальний тип на перший погляд неначе може бути підведений під фразу Раковського про догматично, „на основі апріорних абстрактних засад“ вироблений взірець федерації, але в дійсності

*) Див. „Скіфи“ Ал. Блока і др. твори комуністичних поетів і літер.

не буде так, бо я постараюсь його вивести не з абстрактного теоретизування, а спираючись на державно-життєвий досвід радянських республік. Маю на увазі не їх офіційне законодавство, а ті напрями і тенденції в розвою всього економічного, політичного та національного життя, які можна було в них спостерігти за ці три роки революції. З другого боку, змогу намітити бажаний тип соц. поєднань дають нам також не якісь абстрактні засади, а ті глибокі принципи: конечної необхідності визволення трудящих від гніту та визиску, знесення класового, расового та національного панування, економічної доцільності і потреби соціалізації життя, на яких базується науковий соціалізм і які є його сінтезом. Ця сінтеза — це комплекс соціалістичного руху. Він допоможе нам і в наміченню шляху для новітніх форм порозуміння та співжиття поміж вільними народами.

Бажаний ідеальний тип поєднань соціалістичних держав мусить узглядняти слідуючі вимоги соціалізму: бути найліпшим в розумінню раціональної організації господарства та економії сил, часу і праці; давати певні гарантії збереження політичної та національної суверенної волі, як кожної людини, так і людських колективів — нації, держави, громади; бути дійсним та вірним оборонцем трудящих мас; безобліжно та найшвидше привести до повної соціалізації життя і цілковитої ознації його від всіх старих пережитків буржуазно-капіталістичного устрою.

Віднести всі існуючі чи можливі непорозуміння та суперечности між трудящими ріжних держав та націй, з'єднати їх в спільну організацію для остаточного побороення класи пануваних визискувачів і для перетворення і цих в рівних собі працюючих, створити сприяючі умови для переходу до безкласового суспільства, сприяти найекономнійшій централізації економіки — ось до чого мусить надатись новітня, міжнародна федерація соціалістичних держав, ось завдання, які життя ставить союзам радянських республік *).

*) Я розумію буржуазну державу, а так само і переходову соціалістичну, як панування однієї класи над другими. Такими були майже всі держави, які ми знаємо з історії права. Але про існування некласових держав наука також приносить нам дані. Проте такі держави, коли й існували, то лише в часи родового устрою суспільства (так держава Ірокезів була, безумовно, державою з усіма її елементами: територією, народом, державною владою, а одночасно не знала класового панування). Для сучасности, одначе, родовий устрій є пережитком, який не може ще десь і існує у австралійських, африканських чи американських племен, але в науці державного права при трактовці сучасних державних форм не може прийматись на увагу, як існуюча сьогочасна форма. Коли ж я вживаю термін „бездержавного суспільства“, то розумію під ним те суспільство, яке прийде в майбутньому на зміну сучасному і яке, безумовно, творючи державу і в майбутньому, творитиме її одначе вже не на базах класовости. Держава, як організація організації з примусовою силою, на мій погляд, ніколи не відіре. Примус одначе лише безкласова, соціалістична демократія, всі разом над нами. Цю майбутню соціалістичну державність я називаю ідеальною соціалістичною державою. Державу ж часів диктатури пролетаріату та трудящого суспільства можна називати лише переходово-соціалістичною. Справжній соціалізм (комунізм) повстане тоді, коли до влади прийде соціалістична демократія, коли всі працюючі, себ-то, знов-таки, взагалі всі. Докладніш сплинує до цього в одній з слідуючих своїх розвідок.

Розвій революції показує, що поскільки для організації господарства окремих держав і всевіту та для відновлення всіх галузів економічного життя знищених війною та руйнівно-хижацьким хозяйнуванням капіталізму, необхідна централізація продукції в напрямі вироблення загального і спільного пляну її, обовязкового до виконання кожним членом, як б сказав, всевітньої комуні комун, постільки, з другого боку, непотрібним, небезпечним та в значній мірі злочинним проти революції з'явищем є економічне, а так само національне чи політичне підпорядкування одним народом другого — слабшого, меншого чи менш культурного. Знов-таки досвід показав, що оскільки шкідливими для розвитку продукційних сил кожної держави являються старі економічні кордони, постільки шкідливим є і бажання (може часто несвідоме) провідників пролетаріату одного народу знищити разом з тими кордонами і всі національні, культурні і економічні особливості сусідніх народів-націй. Тому для уникнення самої можливості цього останнього, поєднання соціалістичних держав ні в якому разі не мусять мати стремління до повного злиття та нівеляції їх національних чи краєвих відмін. В них не повинні також мати місця елементи преваляції одної держави над другою. Економічна централізація в спільці соц. держав мусять ґрунтуватись не на примусі слабших сильнішими членами поєднання, а на добровільній згоді всіх членів його переводити до життя той єдиний господарський плян, в виробленню якого всі вони на однакових правах приймали участь і на переведення якого дали свою згоду. Єднатися соц. країни поміж себе можуть лише як рівні з рівними.

Коли ми спробуємо вкласти вище означені принципи в одну з тих форм державних поєднань, які існують, і на яких ми зупинялись вище то побачимо, що ні перша ні друга форма (федерація і конфедерація) не можуть вповні нас задовольнити. Стремління до найтіснішого і тривкого співжиття протилежить не стійкій по суті конфедерації. Але не суверенність та повна звязаність членів федерації загальною конституцією та спільними законодавчими і виконавчими органами, ці принципи так само не відповідають поставленим нами вимогам соціалістичного союзу *). Тому, я гадаю треба з прикмет обох категорій поєднань вибрати всі ті, які не суперечать основним принциповим засадам соціалістичного співжиття держав та народів і які можуть бути зведені в єдину цілість, себ-то одна другу не виключають.

Доводиться констатувати, що ще не прийшов час для входження малих націй в найтісніше зцентралізований союз з сильнішими народами без ризику при тому загубити свою волю та повний суверенітет. саме, як в р. 1776., щоб уникнути можливості для малих штатів Америки підпасти під гегемонію великих, федеративний конгрес зупинився встановленню конфедерації поєднаних штатів Америки, так і нині,

*) Як я зазначив в згаданій вище своїй статті „Слова і діла . . .“ : „Федерації буржуазної історії показують, що в них сильніша, більш розвинута нація або частина брала гору над слабшою та її собі підчиняла, асимілювала. Небезпека цього не може зникнути одразу і в пролетарській федерації“. Подив. ст. 35 „Борітєся-Поборєтє“ ч. 2.

наймі на перші часи, мусять, на мій погляд, в союзах соціалістичних держав переважати принципи конфедерації. І знов-таки, находячи паралель в історії буржуазного державного права в зміні американської конфедерації на федерацію, можна майже з певністю сказати, що зі зникненням всякої можливості, всякої переважання в спілці соц. держав одної з них над другими, тоді, коли державна організація кожної зокрема країни еволюційним шляхом стане підготованою до повної господарчої централізації і в міжнародніх межах, спілки держав наберуть форми дуже централізованих федерацій.

VI.

Революційне життя Росії і приклади з його правотворчості доказують нам вірність таких передбачень. Коли російська конституція в своїх недеklarативних частинах буде власне не федерацію, а просто єдину всеросійську державу*), в якій окремим країнам надано з гори дуже куду автономію, то хід революції примусив російських комуністів формально та правно визнати незалежність Литовської Соціалістичної Республіки**), Соціалістичної Республіки Латвії***), Білоруської Республіки, Української, визнати „декретом“ Татаро-Башкирську Соціалістичну Республіку †).

Про те, які вимоги ставив хід революції в національній і державно-організаційній справі російським комуністам свідчить і проект туркестанських рад, які вимагали саме організації співжиття сов. республік на підставах відносин рівних, суверенних, фактично самостійних республік ††).

„Признавая, въ принципѣ, преимущества централизаціи, какъ метода управленія, большевики должны поневолѣ сдѣлать уступку репаративскимъ стремленіямъ національныхъ единицъ, раѣе входившихъ въ единую и нераздѣльную Россійскую Имперію. Не дать — все равно возьмутъ. Лучше дать“. — Так означив в 1919. році ці вимоги, які ставило життя большевикам, цитований нами вище А. Шрейдер †††).

*) В небажання большевиків йти на уступки децентралізаційним тенденціям життя очевидно грали головню ролю два психологічні фактори:

1. перейняття уявлення Росії, як многонаціональної, але єдиної зцентралізованої держави від всіх напосійських верств будь то правих чи лівих, які на цьому пункті завше мали однаковість в поглядах;

2. вплив централістичного способу думання таких корифеїв наукового соціалізму, як Маркс і Енгельс. Відомі ж слід. слова Енгельса. — „Хто після обох німецьких революцій з рр. 1825. і 1848. та після їх висліді може ще плести про федеративну республіку, тому дорога тільки до дому божевільних“. (Сел. війна, ст. 125.)

**) Див. „сборник Узаконеній и Распоряженій рабочего и крестьянскаго вѣлства“ N 98. стаття 1006. від 26/XII 1918.

***) Ibid. ст. 1005.

†) Ibid N 80. ст. 394. від 5/IV 1918. р. Декрет народнього місаріята по національним справам. (М. Праг.)

††) Про це докладніше див. вищче.

†††) Пояснююча замітка до його проекту конституції Соціал. Федеративної Соціалістичної Республіки. „Республіка Советов“. Вид. „Скифы“, ст. 51.

Я не спiniaює тут на характері визнання фактичної незалежності цих республік. Ці приклади важні тому, що вказують на тенденції перших часів соціалістичного життя до децентралізації, до самостійного устрою країни. Инакше, ледве чи прийшлоє би фіксувати правно-юридичними формами „самостійність“ їх, яка, як це видно з усієї політики російських большевиків, з їх ідеології і з самої їх конституції, є для них цілком не бажаною.

Досі російські большевики далі формальних заяв не пішли. Ними вони ніби хотіли одурити життя. А не пішовши далі необовязкових для них декларацій і „признань“ — в цьому розійшлись з тенденціями революції в Росії.

Може якраз через це не існує тепер вже незалежних совітських Литви, Латвії, Білорусі, і, напевно, через це радянську Україну ще й досі руйнують громадянська війна та московська окупація.

Стремління кожної нації розпочати і вести своє господарське життя в властивих їй країні умовинах, стремління в самостійному життю загартувати свою національну культуру і своє „я“ мусить проте гармонізуватись з другою тенденцією соціалістичної революції, яку зазначили в згаданому листі італійські соціалісти в слідуєчих виразах: „в конфедерації окремі республіки (мусять бути) організовані на підставі вільних виборів, згідно з інтересами політичними і економічними усіх республік і кожної“.

Аби додержати цього в соціалістичному союзі держав, ми мусимо ввести в його організацію одну з важних ознак федерації.

Як її опріділює Єлінек, федерація це „утворена з кількох держав суверенна держава, державна влада якої виходить від її окремих членів звязаних в єдине державне ціле. Вона уявляє державно-правне повстання, яке встановлює над з'єднаними державами пановання, участь в якому беруть одначе завжди самі держави, так що вони в своїй суцільності панують або принаймні приймають участь в панованні і в той же час, як окремі держави, з'являються в відомим відношеннях підвладними“.

Коли ми в це опріділення замість слів „державно-правове“ вставимо „державно-трудоє“, а пановання будемо розуміти не в його старому смислі визиску працюєчих мас, а як примус договірної-соціалістичної організації, який завше стоятиме до того ж під контролем цілого Соціалістичного Інтернаціоналу, то воно, як дослдуєче, принцип вільного самообмеження держав з принципом міждержавної централізації, (поскілки на те є згода всіх), здається нам майже цілком придатним для формулювання поняття майбутньої спілки держав. Кажу майже, бо в цю формулу мусимо ще внести ті прикмети конфедерації, які можуть дати дійсні та певні гарантії того, що суверенітет союзної держави не вбє суверенітету держав союзу.

Але для вияснення того, як досягти гармонії суверенітету поєднаних держав в суверенній спілці їх, треба трохи докладніше спинитись на тому, чим саме є суверенітет і що власне він при соціалістичній державності має означати.

VII.

В історії поняття суверенітету держави особливо яскраво виявилась службова роля науки права. В залежності від потреби надати суверенний (себ-то і необмежений) характер тій чи іншій пануючій владі, суверенітет трактували, як верховенство, найсильнішу дану від Бога чи від природи в державі силу, силу початкову або князя-монарха, або церкви, або державної влади взагалі, або, нарешті, (в часи буржуазної демократії) — народа. Таке розуміння та пристосовання його, переплутуючись, проходить через всю історію державного права. Тому і досі „навіть в сучасній теорії конструкція поняття суверенітета залишається неясною та заплутаною“. (Єлінек.)

Істоту суверенітета загалом, цілком справедливо для сучасного державного права розкриває К. Реннер*), коли говорить, що суверенітет держави „се не самовладство, не самовистарчаємість у власних межах, тільки право до експанзії й обовязок до експанзії, право і обовязок підбивати других“. Тому-то Реннер противник суверенітету держави чи нації, бачучи в ньому велику протилежність засадам інтернаціональної згоди їх. Він думає, що в „самій річі є поняття суверенності основою і фетішем сього (міжнародно-правного) анархізму“. Але мені здається, що він для майбутнього ґрунтовно помиляється в сьому твердженню, надає поняттю суверенітета виключно той зміст, який він має нині, а не пробує виявити ті зміни в ньому, які безумовно прийдуть при переведенню соціалістично-правових норм до життя, при базуванні права на засадах соціалізму.

Так, коли розберемось в минувшині, то прийдемо ще до дальше йдучих висновків, ніж Реннер. Хто був дійсним сувереном, „носієм державного суверенітету“ в царській Росії: Романов чи Гришка Распуцін? Одна течія теорії права скаже — монарх Романов; друга — влада, держава; досвідчений політик — Гришка. А що може сказати соціаліст? Він відповість: сувереном в Росії в той час був всемогутній, всевладний, найвищий інтернаціональний суверен — його величність — капитал.

Коли спробуємо зрозуміти суверенітет та його носія в „демократичній республіці“ Франції та деспотичній Росії в початку двадцятого століття, то в різних книгах державного права безумовно здибаємо відповіді, що в Франції сувереном є народ, в Росії — монарх, себ-то побачимо що з точки погляду буржуазного державного права не тільки не існує єдиного та вичерпуючого поняття, але що його і не може бути, бо ні оден правовід при буржуазному устрою (не соціаліст), не робив висновку, що суверенизм при цьому устрою може бути і є лише капитал.

Візьмемо ще для прикладу могутню Англію, порівняємо її при спільних умовах монархії в неспільностях — величині, могутності, силі хоч би з Бельгією, і знов при аналізі їх капіталістичного устрою побачимо, що і в них сувереном був і є — міжнародний капитал.

*) Д-р. Карл Реннер. Нація як правна ідея, й інтернаціонал.

Коли приймемо це на увагу, то цілком можемо погодитись з висновком Реннера, що „держава є суверенною державою насильства, яка з людскости робить свою добичу, а з права — свою наложницю“. Але старий дійсний зміст суверенітету держави, проти якого так повставав Реннер, проти якого так повстає і І. Бочковський в своїй книзі, „Національна Справа“, не є абсолютним, придатним для всіх часів, його не можна брати та прикладати без змін до нових форм державного життя.

Револуція 1917. року приносить надзвичайні зміни в розуміння права. Вона дійсно ставить до гори ногами всі старі поняття. Вона також внесе зміну та ясність і в поняття суверенітету держави, соціалістичної держави.

Суверенітет держави, самостійного, примусового та мирного пановання полягає в тому, що це пановання також „необмежене ніякою другою спілкою“ (Коркунов).

„Суверенітет означає“, каже Єлінек, „негацію якої б то не було підлеглости чи обмеження держави другою владою. Суверенна державна влада означає тому владу, яка не знає над собою ніякої вищої влади; вона є тому в той же час незалежною та верховною владою“.

Ці определения в часи капіталізму справедливо можна було б віднести лише до о с н о в и тодішнього державного устрою — капіталу, хоч прикладалося державноправниками до його агентів — самих держав. Але зі зміною буржуазних відносин на соціалістичні з'являється можливість примінення такого определения до національної соціалістичної держави. Звичайно, для повної гармонії мусимо зачекати приходу доби соціалістичної демократії, часів, коли цілком зільються в одиоцільність трудовий народ — нація і держава. Проте і тепер для країн з радянським устрійом ми можемо сказати, що суверенітет в них це негація якої б то не було підлеглости чи обмеження соціалістичної держави другою владою. Влада працюючого народу, його соціалістична держава не може підлягати примусу якогось зовнішнього чинника, вона може лише погоджуватись на добровільне підпорядкування своїх державних інтересів, інтересам всіх інших соціалістичних держав разом взятих, інтересам всього Соціалістичного Інтернаціоналу.

В буржуазній державі суверенітет являвся дійсно фетишем, який виправдував всю і всяку акцію держави і влади, фактично — всяку силу! Він в ідеї своїй був надправним, як зрештою в старому суспільстві і саме право було власне над правом і над мораллю, бо все ставало правом, що було силою. „Річ дуже цікава та підна уваги“, пише в своїй розвідці „Національна Справа“ І. Бочковський, „засаду суверенности нації проголошено як відомо, вже французькою революцією, але фактично її поширено тільки на державні нації.“

Ми цілком годимось з усіма критиками сучасної ідеї суверенітету будь то держави, будь то нації. Ідея ця тепер возводить в принцип право пастука.

Але в соціалізмі вона перетвориться і матиме цілком інший зміст. Її ми розуміємо тоді так само, як розуміє протиставлену засаду суверенности: засаду державно-національної автономности І. Бочковський, коли каже, що: „в нашій державно-національній розумінню

поняття автономії — яке зрештою зовсім не суперечить фактичному його змісту, автономія дослівно означає самозаконність та самоуправу*) — вона не лише що зовсім не обмежуватиме осягнення національної незалежності всім народам, а в додатку ще — що особливо важно з огляду на дотеперішній розвиток міжнародного життя в душі засади: „війна всіх проти всіх“ — забезпечує здійснення інтернаціональної солідарності людства, реалізацію заповітної його мрії „вічного миру“, сеї вчорашньої утопії, сьогоднішньої можливості, а завтрашньої неминучості“ (**).

Суверенітет чи „державно-національна автономія“ як її розуміє Бочковський, це в соц. будучині одне і те ж; слова ріжні, — зміст той же. Суверенітет людини це її недоторкана воля самообмеження. Суверенітет нації — держави при соціалізмі — це „самозаконність і самоуправа“ її, яку підпорядкувати суверенітету колективу держав, їх союзу чи їх Інтернаціоналу може лише не в наслідок насильства, а як результат власної волі, сама суверенна одиниця. Суверенітет при соціалізмі тим самим позбавиться свого сучасного абсолютистичного характеру фетиша.

Майбутня держава, яка не буде якоюсь абстракцією, фікцією, самодавлючою „особою“, а суспільством, що в силу своєї початкової революційної влади і при допомозі соціалістичних організаційних засобів матиме пановання над своїми членами, територією, і всіми середниками продукції, мусить рахуватись і з потребами всього світового господарства та добровільно вносити в нього данину від своїх національних державних скарбів. Суверенітет — негация всякого примусового обмеження влади соціалістичної радянської держави всякою іншою спілкою — мусить злитись з самообмеженням та з самозобов'язанням її на користь Всесвіту. І чим більше тепер практика російського більшевизма нищить ідею і факти державного суверенітету працюючих інших націй (в значній мірі і своєї), тим більше маємо ми основ і мотивів для збереження в поняттях соціалістичної держави і їх поєднань ідеї необмеженого права творити та упорядковувати своє нове життя згідно своїм рішенням, невіддєлим рішенням будь-кого другого, себ-то творити його суверенно.

Суверенність в нашому розумінню не має на увазі обов'язкового збереження самостійності. З цим гаслом як ідеалом соціалістам не по дорозі***). Воно вносить лише плутанину в наше соціалістичне думання, бо обов'язково означаючи заховання кордонів, митниць і др. старих атрибутів „державности“ — з другого боку зовсім ще не дає

*) Курсів наш. М. III.

**) „Національна справа“ ст. 94.

***) На практиці тепер ми як противагу російським агресивним стремлінням мусимо разом з народом боротись за повну самостійність України від Москви. Федерація з нею тепер зводиться до того, до чого зводились і всі федерації буржуазних часів: до знищення національно і економічно слабшого. Лише по зміні психології, яку панувалих, так і у глобальних буде бажаною, можливою і потрібною федерація б. панувалих з б. гнобленими.

Гарантії забезпечення справжнього суверенітету працюючих має тої чи іншої країни, не „самостійність“, а самообмежуючу суверенність трудящого люду та його організаційної форми національної соціалістичної держави, і принцип переходу до вищої форми державного співжиття: федерації суверенних, соціалістично-радянських республік — це ми мусимо ставити, як основне з наших домагань і за це мусимо ми боротись.

Отже до вищеданого определення сполуки соціалістичних держав я знахожу необхідним додати ознаку суверенности їх в виявленному вище її розумінню.

Треба стремити до того, аби верховне рішення окремих держав, організацій працюючих, набравши в такій організації, заснованій на дійсній волі та рівности всіх, нового, порівнюючі з буржуазними відносинами, змісту, разом з тим не було одначе джерелом національного партикуляризму, початком відділення себе від всіх інших соціалістичних державних витворів. Суверенітет, збережений окремими членами в союзі держав, не буде мати характеру страховки їх та гарантії яка дає їм легальну змогу в першу ліпшу хвилину позбавитись союзу, як тільки уцять в ньому потрібуватиме від них якихось жертв*).

Такої „страховки“ може треба для періоду перехідної стадії соціал. державности. В часи ж дійсного соціалізму вона буде зайва, бо самий союз соц. держав буде базуватись не на силі примуса, не на приніпцях підлеглости, а підвалинами його будуть: трудово-пролетарська спайка, спільність мети та інтересів всіх працюючих, товариська поміч та добровільне підпорядкування інтересів частини трудового суспільства — інтересам всього суспільства цього найвищого вселюдського суверена.

Соціалістичні держави в своїх сполуках самі ставитимуть кордони свого верховенства — це, як я казав, мусить бути одна з важніших прикмет ества новітньої форми-типу їх союзів.

VIII.

Другим кардинальним питанням, що вяснює суть поєднань держав, це організація їх союзної верховної влади.

Я гадаю, що для соціалістичних сполук нам особливо треба подбати про те, аби при утворенню їх досягти координації добрих ознак федерації: постійности її, тіснішої сполуки, єдности організму, з конфедеративним принципом: суверенности кожного члена спілки. Радянська система дуже полегшує це завдання.

Союзна держава, як ми бачимо, сама по собі є державою, в той час, як союз держав не творить єдиного, загально-спільного тіла, а лишається виключно союзом їх.

При першій формі ми бачимо федеральну союзню владу, яка стоїть над всіма владами (урядами) поодиноких держав та має силу і засоби

*) Звичайно є жертви і „жертви“. Ми не лічимо жертвою хоч би односторонньої допомоги витворамці праці однієї країни другій. Це лише допомога братська. Але „жертвою“ будуть: зречення своїх національних або політичних прав і тих же витворів під знаком єстороннього примусу. Про ці жертви ми і говоримо в тексті.

примусу над ними. Зі зникненням при соціалістичних відносинах в якого примусу, заснованого на силі, і зі зміною старої цілі державних союзів (вигіднішої організації для видобуття надвартости, визиску творців цінностей — робочих і захисту своїх національних капіталістичних інтересів) на нову (найдоцільнішої організації продукції на соціалістичних засадах), питання про вищу, федеральну „верховну владу“, яка розпоряжає засобами примусу, в такій (старій федералістичній) постановці відпадає. Воно не стоятиме тоді в площині існування суверенної влади союзної держави над несuverенними владами окремих держав союзу, а перейде в площину організації договірної та вільної централізації господарства в союзі держав, в першу чергу для переходових часів, в розумінню під цим спільного вироблення плану продукції для окремих тіл союзу.

При обміркованню конструкції вищого союзного органу ми мусимо мати на увазі те, що чим далі усупільнення (соціалізація) буде завойовувати всі галузі життя, тим більше це останнє буде виявляти тенденцію до централізації. Тому союзний орган, очевидно, стремітиме до постійного поширення своєї компетенції, на рахунок все більшого підпорядкування своїм вказівкам та плянам керуючих урядів окремих держав. Цей процес, поскільки він буде не насильним та буде викликаний нормальним розвитком соціалістичних відносин, не повинен задержуватись в своєму ході націоналістичним чи крайово-еготистичним партикуляризмом поодиноких народів.

Ось чому при обміркованню бажаного типу новітнього союзу держав ми мусимо його зарані уявляти собі еластичним, здібним до прийняття можливих змін компетенції верховного федерального (союзного) органу в повщім розумінню.

Коли ми нині не можемо згодитись з практикою насильної централізації в „союзи“ рад. республік б. Росії [яка виявляється хочби в тому, що майже всі розпорядження з центру (Москва) ідуть на місця на Україну навіть безпосередньо, минаючи Уряд самої України], бо: а) це є не вимогою життя в напрямі його централізації, а лише виявом московського диктаторства на Україні, наслідком окупації Москвою „україни“ — кольонії; б) життя (як на то ми вказували вище) тепер, поки що виявляє скоріш тенденцію до тимчасової децентралізації в межах Росії*); і в) московські большевики де факто ось уже три роки як нехтують дійсну суверенність українських працюючих мас та їх стремління до радянської державности; — то, натомість, ми зовсім не повинні раз на завжди поставити меж компетенції центральної союзної влади, звести її до мінімуму, а допускаємо, що в майбутньому можливою буде навіть і така згадана практика його зносин з місцями. Але, знов таки, буде вона соціалістично-правною лише постільки, поскільки буде результатом вільної згоди на те зацікавлених край-держав.

Після цих заздальгідних уваг ми спробуємо дати: 1. реґулямін, на основі якого має, на нашу думку, базуватись вся організація феде-

* Надзвичайно характерним є в цьому смислі приклад Туркестанської Сопітської Республіки.

ральних взаємовідносин та вищій орган союзу-федерації: федеральний уряд та 2. начерк самої організації цього уряду, його компетенції та функції.

На мій погляд, регуляціоно-базою федерації соц. держав мав би бути союзний договір їх, прийнятий ними „вільно та добровільно“, отже по спільному рішенню їх представників, на Установчому З'їзді союзу. Такий договір для входу його в силу мусить бути ратифікований кожною рад. державою, що входить в союз, на спеціальному для тої цілі призначеному конгресі її рад. На Установчому З'їзді союзу кожна вступаюча до нього сторона, повинна бути представлена в однаковій кількості депутатів, які при рішеннях разом мають лише один голос*).

Прийнятий З'їздом та ратифікований конгресами окремих держав, що вступають до союзу, договір є одночасно і союзною конституцією. Але змінити та доповнювати її при потребі може не загальнофедеративний з'їзд Рад, заснований не на паритетних засадах (як то передбачено по Конституції Р.С.Ф.С.Р.), а виключно ідентичні по складу та правам з установчим з'їздом союзу — збори. Їх пропонував би я назвати Федеральним З'їздом. Він не повинен мати перманентного характеру, а може збиратись в встановлені конституційним союзом договором терміни, не менше одного разу на рік і не менше як на двохтижневу сесію (звичайні збори), та на назвичайні, в особо передбачених конституційним договором випадках збори. (Для ратифікації договорів і т. п.) Делегатами до нього мали б бути представники, що-річно призначені до нього черговим конгресом рад кожної рад. республіки. Рішення в ньому приймаються зазначеною в конституційному договорі кваліфікованою більшістю. В разі непогодження з ним меншості, ця вправі звернутись лише до Інтернаціоналу який є рішенням третейським судом в непорозуміннях Федерального З'їзду.

До компетенції федерального З'їзду я б відніс:

- а) Доповнення та зміни конституційного союзного договору.
- б) Вищий догляд за додержанням конституційних принципів іншими всефедеральними установами.
- в) Прийняття в склад союзу нових сочленів та визнання виходу з нього старих.
- г) Полягодження непорозумінь між окремими членами союзу.
- д) Ратифікація займів, митових та торговельних договорів та фінансових догод, які заключає загально-союзна Рада Народніх Комісарів (про неї говоритиму нижче).
- е) Ратифікація мирових договорів.
- ж) Право амністії загальної чи часткової.
- з) Встановлення та відмова від частин територій які до тої чи иншої держави союзу належать.

Таким чином до компетенції Федерального З'їзду віднесено всі ті справи, які звичайно в державах належать а) вищій суверенній владі

*) Як в окремих делегаціях встановляється зведення всіх думок до єдиного рішення це мусило б бути передбачено в інструкції кожної делегації, даній їй надіславшим її З'їздом Рад.

і в) вищому державному судові. Так, зокрема, вищий догляд за додержанням конституційних приписів всіма всефедеральними установами мусить бути однією з найбільш певних гарантій проти узурпації другими органами федерації збудованими не на паритетних принципах більших прав ніж їм по конститууючому договору призначено. В договорі мусить, звичайно, бути спеціально вказано, якими засобами Федеральний З'їзд має захищати недоторканність конституції і що він, в разі протиконституційних вчинків Федеральної Ради чи Ради Нар. Комісарів Федерації (про них низче), має право цьому протиставити. (Перевибори Федер. Ради, опротестовання якогось закону, котрий в разі цього йде на референдум всіх рад, то-що).

В життю держав їх мирові договори і інші, як також заключення займів, фінансових догод і т. п. мають надзвичайне значіння. Вони дуже часто можуть йти в розріз з конституцією держави. Коли в них зацікавлені всі частини федерації, природним на нашу думку було б надати цим право в однаковій мірі виступати рішайучими чинниками при остаточному прийняттю чи заключенню таких серйозних договорів, догод і т. п.

Ось чому власне, ми і переносимо ратифікацію їх до компетенції Федерального З'їзду. Немає ж сумніву в тому, що такі загальнофедеральні договори, крім можливости затаєння в собі менту протиконституційности, можуть мати в собі і такі елементи, які дуже битимуть по суверенності тої чо иншої частини федерації (згадаймо хоч би концесії, які, по газетним вісткам уряд РСФСР роздає найбільш в Сибіру та на Україні). Коли справа йде про забезпечення та захист суверенітету будь то окремої держави в федерації, будь то всієї федерації, вона може обмірковуватись лише в охороняючому принципі суверенности в федерації органі — в її Федеральному З'їзді.

З таких же причин до компетенції Федерального З'їзду віднесені і пункти в), е) та в).

Коротко формулювати роль Федерального З'їзду [якому можна було б також надати назву: Федеративний Сенат*) чи Федеративний Конгрес] можна слідууючо: Він найвищий законодавець в союзі, охоронець конституції його, оборонець суверенітету всіх членів (держав) союз складаючих. Отже по своїй компетенції і складу Федеральний З'їзд є органом конфедерального типу. В ньому переважають принципи, які в сучасному праві трактуються, як принципи конфедеративні.

IX.

Другим органом соц. федерації-союзу, який не являвся б, так би мовити, фокусом та збірним тілом суверенітету окремих держав — членів союзу, а мав би характер постійного дієвого організму всієї спілки, мала б, мені здається, бути Федеральна Рада представників рад, заснована на слідууючих засадах. Її утворюють шляхом делегації, утвореної уже не

*) Зважаючи на функції з'їзду зазначені в пунктах: в) і с).

на паритетному принципі, а на пропорціональності*) залежній від кількості населення тої чи иншої країни, Центральні Виконавчі Комітети кожної Республіки Союзу. Ці делегати творять постійне тіло — раду і в ньому вони не мусять уже (як то передбачено мною в Федеральному З'їзді), зводити свої думки по кожній Республіці до єдиної спільної думки, а кожен делегат подає там свій голос по своєму вільному переконанню. Федеральна Рада являється також вищим законодавчим та виконавчим органом федерації. Але в законодавстві і виконавчій діяльності вона обмежена тим, що в її компетенцію не входить круг справ, які належать до відома виключно Федерального З'їзду, і що за відповідністю її законодавства як і її виконавчої діяльності приписом конституції слідує Федеральним З'їздом.

Федеральна Рада обирає зі свого складу загально-федеральний виконавчий орган — Раду Нар. Комісарів федерації, який є лише перед нею в усій своїй діяльності відповідальним.

До компетенції Федеральної Ради, я б відніс:

а) Видання законів та розпоряджень загально-федерального значіння в справах: війська, шляхів сполучення, фінансів, праці, пошт та телеграфів, та організації господарства.

б) Загальне керування внутрішньою та зовнішньою політокою всієї федерації.

в) Зносини з закордонними державами та оголошення війни й заключення миру (на часи існування капіталістичних держав).

г) Заключення мирових, торговельних, митних та инш. міжнародніх договорів та фінансових догод.

д) Затвердження загально-федерального бюджету.

е) Встановлення загально-федеральних податків (поскільки ці не будуть визначені, як внески держав до скарбниці федеративних органів конституючим договором, що міні здається, навіть, доцільнішим)**)

ж) Призначення та звільнення Ради Нар. Комісарів федерації.

з) Встановлення підвалин організації уоружених сил федерації.

і) Кольонізаційні справи в межах федерації,

п) Встановлення та зміна системи мір, ваги та грошей на території всього союзу.

Федеральний виконавчий орган — Рада Народніх Комісарів, в склад якої входить і Вища Рада Народнього Господарства федерації (головним завданням її мусять бути встановлення загального плану виробництва та споживання для всієї федерації), а) переводить в життя закони та постанови обох законодавчих органів федерації,

*) Але не точній (себ-то не кожна Держава мусять обовязково надіслати своїх делегатів пропорціонально чисельности свого населення, бо тоді різниця кількості їх від Росії, напр., та Грузії в федерації країни б. Росії була б завелика. Установчий договір мусять встановити приближну пропорцію, який, однак, найменша держава федерації мусяла б мати не менше трьох делегатів, а найбільша не більше $\frac{1}{3}$ кількості всіх делегатів.

**) Коли прийняти цей другий спосіб встановлення фінансів союзу, ця функція було б краще віднести до компетенції Фед. З'їзду.

в) проводить фактично міжнародні зносини та на вні представляє федерацію (в будучому — в Інтернаціоналі).

с) проголошує стан небезпеки для революції на території всієї федерації,

д) зноситься з урядами держав федерації,

е) призначає вище командування загально-союзної армії та фльоти,

ф) встановлює загальний план господарства всієї федерації.

Ця остання функція її, зосереджена в її творчій частині — Раді Нар. Господарства федерації, очевидно буде згодом і головною. В Раді Нар. Комісарів федерації, таким чином, має бути зконцентроване загальне управління всіма спільними справами союзу. Про всі свої постанови та рішення вона мусить негайно повідомляти федеральну Раду, яка має право скасувати чи припинити всяку постанову та рішення її.

Рада Нар. Комісарів федерації не мусить також бути збудованою на взірці російського Совнаркома.

В своїй сучасній формі цей: 1. легко може обернутись в щось подібне „радам-міністрів“: вищим виконавчим органам держави, які грали часто далеко важнішу роль ніж законодавче тіло, сами перетворювались *de facto* в такі в боротьбі за вплив перебираючи собі функції їм неналежні. Російський Совнарком, який по признанню самих большевиків більше значить ніж З'їзди Рад Росії і Ц. В. К. їх, комісарство на місцях в Росії, котре дало початок такій термінології, як „комісародержаві“ і т. п. найкращий тому доказ.

2. Замість досягнення економії праці і часу, з огляду на одночасне існування як наркомів, що завідують різними галузями нар. господарства (сільсько-господарський, промисловий, шляхів, праці і т. д.) так і Ради Народного Господарства, в компетенцію якої входять ті ж самі галузі життя Республіки, утворюється ґрунт для міжвідомствених суперечок, неясність компетенції перших і другі, конкуренція їх, волокита, канцеляризм, плутанина і т. д.

Ці дві основні хибні Совнаркома РСФСР мусять бути уникнуті в Раді Нар. Ком. федерації в той спосіб, що: а) самі народні комісари мусять бути не більш, як відповідаючими репрезентантами та головними керуючими свого комісаріату. В дійсності ж в ньому вся праця мусить бути зосереджена в колеґіях доданих до нар. комісарів по спеціальним виборам Федеральною Радою і за працю комісаріатів також відповідальних.

Це буде введенням дійсно демократичного принципу, відповідаючого радянській організації і при відповідних конституційних гарантіях*) дасть запоруку того, що Рада Нар. Комісарів Федерації не обернеться в єдиний фактично управляючий центр федерації.

в) Рада Нар. Господарства мусить складатись з Нар. Комісарів та заступників всіх тих комісаріатів, які мають виключно економічні функції. Вона мусить не протистояти Раді Комісарів, а входити як її органічна частина в її склад. Отже окремі господарчі комісари-

*) Відповідальність її перед федеральними з'їздом.

яти мусять бути включені до Ради Нар. Господарства, а через неї (а з ними і сама ця), до всієї Ради Нар. Комісарів Федерації. Лише в такий спосіб може бути досягнута координована, економна і творча праця всіх цих складаючих вищій виконавчий орган федерації чинників*).

Х.

Очевидно з бігом часу і з все більшою централізацією економіки в межах союзу та зі зникненням всякої небезпеки примусовості заснованої на силі, яка могла б створити конфлікти в середині його, все більшого значіння набиратиме другий орган його — Федеральна Рада та Рада Народніх Комісарів, до яких тоді поволі переходитимуть і ті справи, які я для ближчих (переходових) часів нахожу необхідним, для збереження дійсної суверенності всіх націй — держав союзу — федерації, передати до виключної компетенції Федерального З'їзду. Еволюція та розвиток соціалістичного життя та господарства мабуть приведуть до того, що в майбутньому цей З'їзд буде цілком непотрібним, зайвим тілом. Але для переходових часів він, як гарантія забезпечення дійсної рівності, „вільної та добровільної“ сполуки, і суверенності окремих рад, республік союзу, на жаль (тому „на жаль“, що ускладняє весь апарат та структуру союзних органів) необхідний.

При всій цій системі організації союзу та його союзної влади, до компетенції урядів окремих членів-держав мали б належати:

а) Законодавство та управління в справах не федерального характеру, а місцево-державного значіння. Зокрема: Освіти, внутрішніх справ, земельних справ, народнього здоров'я, соціального забезпечення, продовольчих справ, організації війська та флоту, праці, внутрішньо-національних взаємин, робітничо-селянської інспекції, місцево-державних шляхів сполучення, пошт та телеграфів, народнього господарства та фінансів.

б) Конституція всього радянського устрою держави та адміністративний розподіл території.

в) Законодавство в сфері судового устрою та процесу; цивільне та кримінальне законодавство,

д) Переведення в державі загально-господарчого плану та всіх законів вироблених центральними — федеральними законодавчими органами

та е) Взагалі всі справи, які конституційним договором не передані виключно до відома загально-федеральних установ.

Очевидно вищі державні радянські органи поодиноких країн мусять в своїй праці координуватись з інтересами всього союзу. Та чи инша галузь управління може бути вилучена зі сфери відома уряду окремої держави та віднесена до компетенції федеральних органів, але лише в порядку зміни конституційного договору. Зноситься з всіма установами окремої держави, федеральні органи мають право не инакше, як через Раду Нар. Комісарів її.

*) Див. цікаву статтю на ці теми: „Невідкладна реформа Ради Нар. Комісарів“ г. В. Мазуренка в ч. 2 (45) „Нової Доби“, а також згадану вище працю А. Шрейдера.

Звичайно я далекий від думки, що накреслена мною організація є дійсно ідеальним типом соц. поєднань держав. Це є лише на швидку руку зроблений начерк, один з багатьох бажаних можливих проєктив-типів, який в залежності від обставин життя країни, що творитимуть спілки соц. держав в майбутньому, а також в залежності від ступіня їх соціалістичности може мати великий уклін в бік більшої централізації. Я дозволяю собі пропонувати увазі читачів цей свій, дуже грубо зроблений, проєкт, лише тому, що вважаю, що в основному він сполучає добрі прикмети досі існуюваних категорій державно-республіканських союзів і може бути прикладений в майбутньому до організації, як союзу союзів соц.-рад. держав, так і до організації федерації автономних країн в середині одно-національної держави. Ці автономні країни, я розумію при соціалістичних відносинах, як також суверенні в вище даному соціалістичному значінню цього слова, бо, на мій погляд, ця ознака при радянському устрою (і це є його великий плюс) належить не лише всій нації чи всержавним зборам, а і кожній автономній радянській одиниці держави, кожній найменшій раді, яка лише мусить при своїх рішеннях, їх суверенний, вищий характер, сама обмежувати в інтересах колектива*). Для характеристики будучого співжиття держав наведу слідуючі слова Реннера (вищезгад. брошура), які цілком відповідають моїй думці: „ні одна нація не має служити другій, але кожда з них — цілості, в якій вона є співпануючим членом.“ Але цю формулу з „нації“ треба перенести і на ради і на осіб.

Загальний суверенітет найвищого колектива в союзі, стає таким чином нічим іншим, як зведеною воедино та шляхом еластичного самообмеження зафіксованою в єдиній вищій волі — сумою суверенних воль всіх індивідів його складаючих. Ті що лишаются в меншості при винесенню рішень в усіх радянських установах не тратять тим суверенного змісту своєї волі, вони лише підпорядковують її суверенній волі колектива, інтереси та рішення якого ставлять сами вище своїх власних.

Тепер ми можемо дати в скорегованому виді оприділення союзу соц. держав, для якого ми уже вище весь час вживали термін „федерації“. Соціалістична федерація (соціалістична союзна держава), є, утворена з кількох суверенних держав, держава, державна влада якої виходить від її окремих членів, зв'язаних в єдине державне ціле. Вона уявляє соціалістичне державно-господарське поєднання, яке встановлює над з'єдиненими державами, заснований на добровільному їх себе самообмеженню та договорі, примус, участь в якому беруть одначе на рівних правах самі ці держави, так що вони виконують той примус в суцільности і самі, в межах зазначених союзним конституційним договором, йому підлягають.

По даній вище схемі соціалістичної федерації союзна держава має своє законодавче тіло та державні установи вищі державних органів

*) Власне в однонаціональній федерації країн принцип дійсної федерації рад, а не країн може найлегше зреалізуватись. (Див. нижче.)

поодиноких держав (оскільки це, знов повторюю, передбачено основним законом — договором федерації), власні фінанси (на утримання обох рад та уряду), єдину територію та народ, які в своїх складових частинах являються в той же час територіями та народами окремих національних соц. республік — членів федерації. Лишаючи в своїй схемі ці прикмети сучасної, як вона трактується у більшості державноправників, федерації ми додаємо до них ознаки конфедерації: Збереження в союзі держав суверенітету за кожним членом союзу та засновання його не на основі конституції, а на конфедеральному договорі. Що до теорії суверенітета то, як це видно зі всіх моїх міркувань, єдино вірною для майбутнього соціалістичного права я знахожу теорію подільності суверенітета.

XI.

Повише накреслена схема соц. союзу держав розходить ся дуже як з діючою (формально; про фактично діючу рос. конституцію нема чого й казати) рос. конституцією, так і з конституцією, запропонованою лівими рос. соц.-революціонерами *). Ця льогічно проводить, як я зазначав вище, принцип федерації не держав а рад, при чому, навіть в такій постановці, вона всеж дає далеко більше для поодиноких країн і націй гарантії збереження ними самодіяльності, вільного керування своїм життям, ніж діюча російська конституція, яка базується ніби на принципі федерації автономних країн. Взагалі вся концепція рос. лівих есерів що-до „Республіки Совітів“ (федерації рад), теоретично може бути цілком прийнята. Проте проти неї можна сказати все теж саме. Поки не пережито старі звички, психологію, уявлення і т. д., доти не може бути єдиної держави, колюсальної по своїй великості і кількості різних країн і націй, які, самі по собі, мають всі можливості існувати, яко самостійні держави, але такими не є не з власної волі, а дякуючи насильному їх втягненню в єдину державу, без узгляднення їх економічно-географічних та національно-культурних особливостей. Теоретично — кажу — може для майбутнього і ми визнаємо доцільність і вірність принципу федерації виключно рад. Але не для переходової доби. Це формула для будучини, для тої світлої соціалістичної будучини, коли дійсно всі народи переживуть національні чи націоналістичні свої пережитки, коли не буде і тіні можливості якого-небудь пригнічення одною нацією — другою, кожною людиною великої іншої. А це ж буде і буде лише в часи соціалістичної демократії. Найскорше зреалізуватись принцип федерації рад зможе в однонаціональних федераціях (Україна), але і то не тепер. (Згадаймо хоч би, антагонізм Великої України і Галичини. — Правда, він може й не має глибоких корнів в народі, але різниця психології в обох вітках українського народу всеж значна і з нею треба рахуватись).

Вище я згадував про те, що тепер ще мусять бути встановлені де-які гарантії того, що будуча федерація Сов. Республік, буде дійс-

*) д. „Республіка Советов“.

ною федерацією їх та зазначив яким чином я знахожу можливим того досягти. Цікаво, що, як видно зі згаданої мною в одній з приміток статті Гойхбарга „О Туркестанской Республикѣ“, в 1918. році подібних гарантій добивалась для себе радянська Туркестаничина. Делегати Центр. Вик. Комітета цієї злагодили в Москві проєкт конституції для Туркестана. І ось де-які витяги з неї.

Перша гарантія: „Туркестан має право вийти з федерації і стати не лише автономним, але і цілком самостійною державою, коли знайде, що далі перебування в федерації не відповідає більш інтересам робочого населення та соціалізму в Туркестані“*).

Друга стаття проєкту: „Туркестан має право вільного виходу з федерації, по-за згодою на цей вихід останніх членів її та входження знова до федерації за згодою останніх членів її.“ (Принципи конфедерації. Ідея суверенності Туркестана. М. Ш.)

Другі, як вони в проєкті називаються „фактичні“ і „політичні“ гарантії:

Стаття розділу про законодавство: „Всі загально-федеративні декрети вступають в Туркестані в силу не ранійш, як по формальному затвердженню їх місцевими Центр. Вик. Ком. чи Краєвим З'їздом Рад...“ (Повна негачія федерації, бо федеральний орган має не більше значіння, як всяка приватна людина. Її „декрети“ це фактично по проєкту лише законодатні внески, які можуть бути прийняті і відкінені місцевою владою, владою по проєкту цілком самостійною і суверенною. М. Ш.)

Ст. 5 і 6. „Всі ріжниці відносно припинення загально-федеративних декретів в країні, а також всі ті сутички та суперечки між Всерос. Ц. В. К. та Совнаркомом з одного боку і туркестанськими Ц. В. К. і Совнаркомом — з другого, котрі не могли бути попереджені звичайним встановленим шляхом, ліквидуються на погоджуючих засіданнях постійної туркестанської делегації з рівною їй кількістю членів, представників обраних Всер. Ц. В. К.“ „Вироблена на вказаних в ст. 5. погоджуючих засіданнях згода підлягає формальному затвердженню обох Ц. В. К., після чого вступає остаточно в силу.“

Не буду приводити других гарантій. Окреме військо, підлегле виключно місцевій владі, окремі фінанси, навіть окремі дипломатичні та торговельні представники — ось вимоги Туркестанської Совітської (я це підкреслюю) Республіки. Фактично її вимоги це повна, дійсна самостійність.**). Власне це уже є перегиб палиці в другий бік. Цього, як взірця для відносин поміж соц. рад. республіками (а власне так трактують свій проєкт автори його), ми прийняти не можемо. Бо фактична самостійність рад. держав це не є взірець і ідеал їх сівжиття, вони мусять йти до дійсної федерації. Але (і на цьому я далі спинюю докладнійш), тепер, поки що, Туркестан примушений ставити такі вимоги. Примушені їх ставити і ми. Але не

*) Цітую по статті Гойхбарга.

**) Це підкреслюю в своїй статті і Гойхбарг. ст. 26.

мусимо забувати, що це не є взірець, а лиш стан, лише фаза, через яку: чим швидче, тим краще.

Ще маленький уклін від теми. Х. Раковський в цитованій вище статті справедливо каже, що „пролетарська державність не підходить під жадну з тих класифікацій, котрі, починаючи від часів Аристотеля складали державовіди старого часу.“ Але новий час не дав нам ще нових державовідів, які б точно встановили поняття самого соціалістичного права, його нової матеріальної та формальної суті, серйозно виявили з точки погляду того права ество соціалістичної держави та поєднань їх і т. д. З другого ж боку, хоч вірна приведена думка Раковського, але неправильним було б цілком відкидати та не скористуватись всією тією працею, яку в свій час проробили теоретики буржуазної науки права. Хоч соціалістичне право це антитеза буржуазного, що все засновувалось і трималось на ідеї приватної власності і зводилось зрештою до фактичної суті „право то є сила“, — але до нього, очевидно, багато перейде в їх не матеріальній, а теоретично-формальній природі, цінних теоретичних будов, дослідів та понять зі старої (ноки що ще сучасної) науки права. Ось чому і я уділив їм в своєму викладі більше місця; ось чому я гадаю, що помиляються дуже такі соціалісти, які хочуть будувати нове життя закресливши чи відкидаючи весь той досвід, який хоч і для цілком інших форм суспільного буття, але зібрала, систематизувала та теоретично обґрунтувала теорія та наука права.

Дійсно. „Радянський принцип вносить цілий переворот“ в теорію права*). Але разом з тим, і при радянському принципі ми для в'янення різних проблем звязаних з централізацією чи децентралізацією різних сфер життя держави, — встановленням доцільної адміністрації в ній, будовою її конституцій, влади, навіть, просто — звязаних з потребою вміти ясно та точно формулювати закони, — до появи нових соціалістичних розвідок, учебників та книг на теми права, мусимо не лише заглядати, але і вчитись по старих...

ХІІ.

Нам залишається ще поглянути, як визиратиме дана нами схема тип соц. поєднань в приложенню до конкретних рад. республік: України та Росії. На нашу думку, звичайно, їх відносини не мусять мати нічого спільного з передбаченими нинішньою конституцією РСФСР та тими, які накреслює в своїй статті Х. Раковський, які зводять ці відносини в суті до єдиної, але не сфедерованої, а лише мало децентралізованої держави. Мусять уступити і ті фактичні відносини новітнього соціалістично-імперіалістичного визиску та пановання в старому смислі над окраїнами (областями), яке насильно, проти його тенденцій, виводаджує в життя практика проводирів російської революції. Мусять прийти взаємини базовані на засадах рівенства та вільности, в яких одна сторона (Московщина) зречеться свого насильного верховенства, а друга (Україна) — свого льозунга „самостійности“, знесилюючого і її, і революцію, цього буржуазного єдиноїма самозбереження держави. Мусять

*) Раковський в згаданій статті.

наступити час, коли вони організовані на підставах (дійсно М. Ш.) вільних виборів, згідно з інтересами політичними і економічними обох республік і кожної, матимуть (нарешті М. Ш.) спокійне співжиття. Безумовно, намічена нами чи подібна їй схема, вийде в життя лише тоді, коли український працюючий люд стане дійсно суверенним, і коли він як такий добровільно вийде в спілку з Московщиною, З другого боку час для неї настане лише тоді, коли російська совітська республіка перестане бути „всеросійською“ чи „російською“ в розумінні „неділимчства“ та зробиться виключно московською республікою, державою суверенного, але тільки московського народу.

Доки обидві суверенні сторони-держави не погодяться на спільний конституційний союз їх договір, який дасть їм можливість і в спілці кожній зберегти свій суверенітет — доти ніякого порозуміння, між обома радянськими державами не буде.

Коли настане для того уже відповідний час, на території України, як слабшої держави, чи якоїсь іншої країни (коли б до федерації б. рос. народів-держав вступали крім України та Росії ще й інші республіки), мав би зібратись Конституційний Федеральний З'їзд аби встановити договір федерації. Місце осідку Федерального З'їзду я б гадав найкраще було б обрати в якійсь з невеликих держав федерації.

Для Федеральної Ради і Ради Нар. Комісарів федерації місце осідку треба встановити на вірець прийнятого в 1787 в П. Ш. П. Америки їх федеральною конституцією, яка вимагала встановлення для її органів спеціальної столиці, в окрузі, так мовити, нейтральній та незалежній від впливів окремих урядів штатів-держав. (тоді, така округа була створена відмовою від прикордонної країни, з одного боку, Віргінії, а з другого — Пенсільванією. Країна ця була підпорядкована просто Конгресу. Столиця тої федерації Вашингтон залишається і досі урядовим центром П. Ш. П. А.).

Таке чи подібне рішення питання осідку федеральних установ федерації соц. республік б. Росії, було б символом та, почасти, і запорукою відсутності всякої преваляції якої будь сторони її, рівенства сторін.

Назва федерації також грає роль. Вона не мусить нагадувати ні часів старої царської Росії, ні болючих для „малих“ народів б. Росії „федеративних“, помилок та провин Совітської „Всеросії“. Тому я б пропонував еспінітись на слідуючій: „Федерація соціалістичних Республік Східної Європи“, коли до неї вийдуть кілька соц.-республік б. Росії, чи „Московсько-Української Соціалістичний Державний союз“, коли до неї приступлять лише ці дві країни.

Що до внутрішньо-української федерації, то я будучи великим прихильником цієї ідеї, вважаючи, що ця федерація мусить бути збудована також приблизно по вищеданій бажаній схемі, зазначу ще, що членами її складаючими мусіли б бути ті частини України, котрі по своїй економічній закінченості творять окреслені організми (Галичина, Буковина, Правобережжя, Кубань, то-що).

*) Раковський в згаданій статті.

Ми ніколи не зрікались федералістичних принципів і не були апостолами „самостійности в щоб то не було“. Коли саме під проводом УПСР Україна все ж доборолась до самостійности, то цю самостійність ми завше розуміли не як еґоїстично-державницький буржуазний принцип націоналістичного обособлення, а як суверенітет волі свого народу, життя та владу якого на своїй землі ніхто, нічим не сміє обмежувати. В боротьбі за верховні права українських працюючих мас, в боротьбі яку нам приходилось провадити і з тими, хто мусів би бути лише нашими співниками, з проводирями революції в Росії, ми не раз губили витревалість і з достойного шляху послідовних федералістів сходили на манівці непослідовного „самостійництва“. На будуче мусимо тому особливо обережно оперувати з цим терміном. Викинути його з нашої термінології, хоч він у нас і не має того дрібнобуржуазного присмаку, який і примушує мене вживати його в „лапках“, ми ще не можемо. Але в тім не наша пррвина.

Не настав ще час для можливости переведення наміченої нами федерації України та Росії. Не лише тому, що Савітська Росія, яка ще не позбавилась своїх централістично-„русотяпських“ забобонів, не піде на таку федерацію, але ще й тому, що і наша Радянська Українська Республіка ще не дозріла до такої федерації, а значить мусить спершу ніж до неї приступати, перейти через (можливо і дуже короткий) період повної державної самостійности.*)

Гнічена нація чи колонія лише тоді матимуть можливість перейти до вільної та вищої соціалістичної сполуки народів, коли в етапі своєї повної суверенности та самостійности переживуть своє почуття помсти до народів, які гнітили їх (хоч би вже тим, що належали до пануючих народів), свою жадобу втягнути в себе вільними грудьми пахощи своєї повної самостійности, переживуть свій як поєднання з иншою нацією, як того поєднання, яке може знеса принести стару підлеглисть.

Повними грудьми вільний український народ праці ще не дихав. Але він так дихатиме. . . .

Проте і при повній (тимчасовій) самостійности Української Соціалістичної Республіки, вона мусить вийти в найблизчі союзні відносини з своєю революційною сусідкою. Тільки на перші часи ці відносини не мусять йти далі військового та економічного союзу. Але це і буде тим мостом, на якому раз зустрінувшись обидві держави пожмуть одна другій руку і заключать більш міцний та тривалий договір-союз, соціалістичну федерацію.

Соціалістичні країни мусять віднести всі ті форми, поняття, засоби та норми, які криють в собі елемент пригноблення, визиску та гніту. Колоній, васальних держав, сюзеренів та суверенів в соціалістичному міждержавному життю не буде існувати. Але не переводять ще вповні цього в реальність ті, кому в першу чергу треба це робити, заслужені перед світовою революцією проводники її. В нинішній столиці всесвітньої революції „не все благополучно“, з цього погляду. Тому

*) Див. про це нашу статтю в „Бор.-Поборете“ ч. 2.

нашим завданням, тут, за кордоном, є в першу чергу дбати про те, аби закордонні товариши соціалісти, зробили все від них залежне, щоби звернути російських комуністів з шляху силоміцьної централізації та „оприділення“ всіх і всього під російський масштаб та шаблон на шлях приложення до практики ними ж проголошеного льозунга: самооприділення, аж до відокремлення!

Чи скоро настане той чудесний мент, коли УПСР зможе сказати так, як сказала в січні 1918 року в своїй резолюції австрійська конференція соціаль-демократів: „Соціаль-демократи бачуть своє благородніше завдання не в тому, аби піддержувати вимоги народу перед Інтернаціоналом, але, навпаки, в тому, щоби відстоювати принципи Інтернаціонала перед своїм народом“?

Чи довго ми ще будемо змушені робити перше? — доказувати та виборювати свої природні, невідемні права!

Чи скоро прийде час коли ми до свого трудового народу зможемо кличучи його до федерації з Росією, сказати: Йди уже до федерації, Великий Мучениче, бо в ній „кожда нація буде мати власну державну організацію та всі ці організації, ці громади будуть об'єднані в єдиний союз праці“ *)

Чи може довго ще нам прийдеться стояти на ґрунті боротьби за самостійність від Москви; замість об'єднання, якого так жадаємо, стреміти до роз'єднання насильно, проти життя та його вимог тепер єднаних України та Росії?

Хочеться думати, що ми вже скоро зможемо боротись за наши принципи федеративної сполуки соціалістичних держав.

Але щоби бути побідниками в цій боротьбі ми мусимо твердо уяснити всім членам УПСР, що нашим ідеалом не є „самостійність“, що тепер ми боремось лише за самостійність нашої держави та незалежність її як від насильства соціалістичної Москви, так і від „своїї“ української „самостійницької“ буржуазії, що взаємини між соціалістичними державами, ми розуміємо як відносини рівності, трудової солідарности та допомоги поміж ними, як вільний та добровільний союз-федерацію суверенних націй — держав праці!

Через дійсно вільну, братську федерацію з Соціалістичними Республіками б. Росії і з ними разом до Всесвітньої Соціалістичної Федерації — в реалізації цього гасла мусить належати і УПСР поважна, першорядна роль.

XIII.

На закінчення я роблю слідуєчі зібрані в тезах висновки зі всього вищезазначеного :

1. В будучині нормальній розвій соціалістичного життя мусить привести до тісного співділення всі суспільні організми, в тому числі і в першу чергу соціалістичні держави.

Замість обособлення, партикуляризму старих буржуазних держав, замість встановлених між ними штучних кордонів і меж, замість характер-

*) Зі згаданої резолюції.

них з'явиш, які були залізною консеквенцією капіталістичного устрою: визиску, насильства та заборчої політики, взагалі, стремління кожної держави жити на кошт праці як своїх рабів-робітників, так, особливо, на кошт праці всіх інших держав, — нові соціалістичні держави, стремлячи до як найдоцільнішої економізації сил, праці і часу, мусітимуть засновувати своє державне співжиття на принципах повної пошани волі та суверенности одна другої, на засадах рівности та тривалого співдїлання, заснованого на порозумінні та вільній згоді.

2. Чим далі поступатиме соціалізація життя в усіх державах, чим більше централізуватиметься в них продукція, тим швидче буде створюватись ґрунт для переходу до стійніших форм державного співжиття і для централізації самого поміждержавного життя.

Завершенням цього процесу мусить бути об'єднання всіх соціалістичних держав в єдину всесвітню федерацію їх, Інтернаціоналі.

3. Але перехід до цього, по поваленню сучасного капіталістичного ладу, можливий лише шляхом довільної централізації продукції як в окремих державах, так і в спілках їх.

Першою фазою державного співжиття можуть бути лише прості союзні взаємини самостійних трудово-радянських держав, при яких кожна визнає суверенність другої. Збудовані на принципах самоозначення та національному — соціалістичні держави входять з подібними другими в договірні відносини, з метою: а) спільної організації оборони соціалістичних здобутків проти зовнішньої та внутрішньої контр-революції, б) вироблення спільного плану господарської діяльності та в) порозумінь з приводу обміну продуктами її.

Це є стадія повної самостійности та суверенности національних соц.-рад. республік, зв'язаних поміж себе лише договорами оборони та економічних угод.

4. В міру того, як кожен нарід-нація, його трудящі веретви та ідейні проводирі їх, позбавлятимуться пережитків старого буржуазного устрою: націоналізму та шовінізму, чи то оборонного характеру (у т. з. „малих“, гнічених народів), чи то заборчого (у „великих“, панувалих), в міру того, як зникатиме небезпека можливости примінення методів насильної та односторонньої централізації в поміждержавному господарстві, стане можливим більш стислий союз поміж державами, заснований також на договорах, але який матиме вже постійні спільні, на засобах паритету збудовані центральні керуючі органи з обмеженим правом державного примусу в справах: переведення до життя спільного і загального плану продукції, організації оборони республік, встановлення спільної монети, мір та ваги, організації залізниць, пошт і телеграфів і т. п. Обмеження в компетенції і примусовій силі спільних державних центральних установ, як і підлеглисть їм, передбачається заздалегідь в договорах соціалістичних держав. Це є стадія повної суверенности, але обмеженої самостійности держав; це є стисла соціалістична конфедерація їх, період знищення державности в її старому смислі.

5. Чим далі нове соціалістичне життя держав буде відходити від форм старого устрою і переходитиме в праце-господарські об'єднання,

чим ближче, з другого боку, воно наблизитиметься до принципів соціалістичної демократії, котра цілком негує як панування одної класи над другою, так і всяку превалюючу одної нації над другою, тим все більшою та сильнішою може ставати централізація самих міждержавних поєднань. Тоді стане можливим перетворення стислих конфедерацій соціалістичних держав в федерації їх, а в дальшому і в єдині різнонаціональні держави, які будуть уже не федераціями країн-народів, а вільними федераціями витворюючих, продукційних рад. Спільний план продукції в сполуках держав буде тоді уже пляновою продукцією єдиної безкласової держави виробничьких рад, громад-спілок. Це стадія безкласової демократії — стадія соціалістичної демократії переходу через соціалістичну федерацію держав всевітуту до єдиної федерації всіх виробничьких спілок його.

6. Нині, для конкретних взаємовідносин Савітської Республіки Росії та Радянської України єдино нормальними, можливими та вказаними вимогами і тенденціями життя та революції являються вказані вище відносини першої стадії соціалістичних поєднань держав. Як Московщина, так і Україна, маючи всі необхідні для того економічні предумови, творючі суцільні окреслені господарчо-національні організми, мусять перейти фазу повної самостійності і суверенності в своєму державному житті.

Вона повинна тривати доти, доки Сов. Московщина, не пережне своїх заборчих настроїв та тенденцій, а психика всіх верств російського народу і його сучасних проводирів не зміниться, не втратить свого від царських часів унаслідованого характеру верховодства, панування та вищості і натомісьць не придбає прикмет дійсної соціалістичної психики та відносин справжньої рівності, товариєськості, пошани волі других — братських відносин. Вона повинна тривати також доти, доки Україна сама не пережне всіх тих прикмет, які характеризують відроджену націю: остраху втрати своєї волі і недовірря до пануваних над нею сусідів.

7. Сучасні взаємини поміж Московщиною з одного боку та Україною і другими рад. республіками б. Росії з другого взагалі засновані не на принципах державних сполучень, а, на жаль, на фактичному стані панування (що має в собі навіть елементи сюзеренності, васалітета та кольоніального визиску) однієї республіки — держави Московщини над всіма іншими радянськими республіками.

8. Боротись мусямо проти таких „відносин“ і за дійсну суверенність і самостійність для перших часів соціалістичного їх будівництва всіх рад. республік. Але разом з тим УПСР мусять уже від нині підготовляти ґрунт для переходу їх до 2-ої стадії соц. поєднань. Для цього необхідне дальше розроблення та уяснення питання теоретично в середині УПСР, винесення його на обмірковання ширших кругів трудящих, нарешті, приступлення до вироблення конкретних проєктів взаємовідносин соціалістичних держав і конститууючих їх договорів.

14. січня, 1921. Баден б. Відня.

Ця стаття друкується через чотири місяці по її написанню. За цей час зайшли великі зміни в життя СРСР.

Самостійність України ще кілька разів зафіксовано і то зроблено в договорах міжнародного характеру. „Польско-Русско-Украинский договор“, заключений поміж „Польшею с одной стороны и Россией, а также Украиной, с другой“. В ньому встановлено „незалежність України і Білоруси“, Україна виступає, як міжнародний суб'єкт — як пишуть „Известия В. Ц. И. К.“ *): „В лице своего советского правительства Украина выступает сейчас впервые на международную арену, как действительно самостоятельное**) государство. Под давлением необходимости европейские буржуазные государства, как мелкие так и крупные, вынужденные вступить с Украинской Социалистической Советской Республикой в переговоры по разным вопросам, а вместе с тем и признать ее независимость и суверенность.“ Самостійнізація, коли буде дозволено так висловитись, України формально йде величезними кроками наперед.

Ось ще вістка — доказ тому: „На відбувшійся в Харькові всеукраїнській конференції совнархоза випрацьовано положення про Українську Раду Народного Господарства та її відділи, яке оприділює роллю та завдання Укр. Р. Н. Г. Це положення буде доповнено та остаточно вироблено після того, як в розвиток складеного між Р. С. Ф. С. Р. та У. Р. С. Р. договору будуть точно встановлені конституційні взаємовідносини між обома республіками“ ***)

Вищеподані факти дуже красномовні. Появу їх треба вітати. І ми певні, що „конституційні взаємовідносини між обома республіками“, напором життя все ближче й ближче наблизатимуться до дійсно соціалістичних взаємин, до того типу соціалістичних державних поєднань, який ми спробували в своєму начеркові накреслити.

Мик. Чечель.

„Новочасна мудрість наукового соціалізму“.
(„Вільна Україна“, число 1—2, 1921 р., орган Центр. Ком. УСДРП.)

„Завоювання революції будуть забезпечені, коли наш велетень, український працюючий народ, озброїть себе не лише „сталеним ножем“, але і новочасною мудрістю наукового соціалізму.“
(З „Переднього слова“ до ч. 1—2 „Віл. Укр.“)

Це речення „Переднього слова“, котрим ми починаємо наші замітки, після прочитання цілої книжки буде мати справжній свій смисл, коли стилістично його трошечки поправити, додавши пару слів; тоді воно буде звучати так:

*) Див. ч. 45 „Новый Мир“.

**) Підкреслення „Н. Миру“.

***) У. „Н. М.“ ч. 47.

Завойовання революції будуть забезпечені для буржуазії, коли наш велетень, український працюючий народ, озброїть себе, замість сталеного ножа, новочасною мудрістю наукового соціалізму, яку підносить йому Центр. Ком. УСДРП на сторінках „Вільної України“.

Центральний комітет української соціально-демократії далі в „переднім слові“ до першого числа свого нового органу заявляє, що його метою є „методом наукового соціалізму... освітити і вяснити всі найголовніші події сучасної української революції“ та „вказати шляхи і способи, якими мусимо йти далі і невпинно боротися за визволення робочих мас України“. Змагаючи до досягнення цієї мети, Центр. Ком. УСДРП уложив перше число „Вільної України“ з тим розрахунком, щоб поки що „освітити і вяснити“ українську революцію, її характер і завдання, маючи на увазі, очевидно, в дальших випусках „вказати шляхи і способи, якими мусимо йти далі“. Розробленням першої теми займався І. Мазепа. В статті „Три періоди української революції“ він робить спробу проаналізувати дотеперішній перебіг української революції. Самому аналізу він передпосилає два загального характеру параграфи: 1. революція і національна проблема і 2. Росія й Україна перед революцією. Ці два параграфи, особливо другий, власне є найцікавіше з цілої статті І. Мазепа і з цілої книжки „В. У.“, бо вони для Центр. Ком. УСДРП являються філософією російської й української революцій. В цих параграфах І. Мазепа виложив, як задивляється українська соціально-демократія на характер і значіння цієї — будемо називати її східноєвропейської революції, чого від неї сподівається і які надії покладає. В них, словом, зафіксовано історичну перспективу української соціально-демократії, в котрій (перспективі) знаходять своє освітлення і події цієї революції.

Коротко резюмуючи, І. Мазепа тої думки, що сучасна східноєвропейська революція має такі самі завдання, які мала французька революція 1789—1793, тоб-то встановлення на європейському сході буржуазної „демократії“ з парламентарним устроєм; що це — „об'єктивні“ завдання революції. УСДРП, очевидно, поділяє сей погляд свого лідера, і тим пояснюється, що в иншій місці „переднього слова“ ми чуємо скаргу УСДРП на те, що „в своїм нестриманім розгоні вона (революція) не рахується з об'єктивними умовами життя і тому сама стає загрозою льогіці фактів і разом з водою викидає з купелі і тільки що народжену дитину“. Правда, в „переднім слові“ редакція „Вільної України“ признає, що навіть від першої російської революції, не то що від 1793 р., „під впливом світової війни й великих революційних подій на Сході і Заході, годинник людства перескочив на ціле століття вперед“, але ні Ц. К. очевидно, ні І. Мазепа не звертають на те найменшої уваги і сміливо перескакують разом з УСДРП на більш як ціле століття назад, щоб тільки „довести“, що „сучасна революція в Росії і зокрема на Україні має такі самі завдання, як і зазначена французька революція“ (1789—1793. М. Ч.)

На поміч авторові редакція притягує майже всіх батьків марксистської церкви: Маркса, Енгельса, Кавтського, Бауера, Плеханова і навіть

сретика Троцького. Довгі цитати і цілі уривки з брошюр нагромаджено в першій частині „В. У.“ для „обґрунтування“ цієї основної тези нашої рідної соціально-демократії. Де смисл цитат і видержок з брошюр не підходить, там хапаються слів; де треба — робиться „ловкостю рук“ необхідна підтасовка. І такими маніпуляціями і „дукавими мудрствованнями“ доходить почитаний автор до визначення історичної перспективи, в якій УСДРП розглядає, як сучасне світове становище, так і східно-європейську революцію.

І. Мазепа знає, що без цього обійтися не можна, бо від такої чи іншої оцінки світового становища залежить така чи інша політика кожної, а в тім числі і соціально-демократичної партії.

В якім становищі ми знаходимося в сей час? Чи в процесі розпочатої світової соціальної революції (соціалістичної), чи в процесі дальшого розвитку імперіалізму? Від тої чи іншої відповіді на се питання залежатиме і та тактика класової боротьби, якої соціалістична партія повинна держатись. Коли скажемо, що ми перебуваємо в процесі дальшого розвитку капіталістичного імперіалізму, то ми повинні уникати всякого рішучого бою з капіталізмом, повинні зберігати сили робочого люду, всю увагу звернути на його організацію, поліпшення його матеріального стану, підготовку його до майбутньої рішучої схватки з капіталізмом; словом — не посягаючи на теперішній буржуазно-капіталістичний суспільний устрій з його парламентаризмом, правовими інститутами і т. д., обмежитись, як в старовину, „трема корпусами“ соціалізму — політичною партією, професійним союзом і кооперацією, щоб при помочи їх піднести значіння робочої класи в буржуазній державі. Це буде одна тактика.

Коли ж ми прийемо, що перебуваємо в процесі розпочатої світової соціальної революції, яка має ціллю знесення капіталістичного ладу і заведення натомість (незалежно від методів!) соціалістичного суспільства, то й тактика наша буде іншою. Тоді якраз ми повинні проповідувати масам похід проти буржуазної держави і тих органів, якими вона здійснює своє панування над робочими масами. Це буде друга тактика.

Tertium non datur!

Тому почитаний автор „Трьох періодів української революції“ відбігає на сто тридцять років назад, займає становище паризького санкюбота 1793. року, в такій перспективі розглядає сучасне світове становище і події на європейському Сході і потім заявляє, що „об'єктивні завдання сучасної революції в Росії полягають не в негайному заведенню соціалістичного способу продукції, а в знищенню віджившого феодального складу життя, визволенню народніх мас із кайданів темряви і некультурності, розчищенню шляху для більш успішного й нормального розвитку капіталістичного способу продукції.“ (ст. 94)

Найважніше зроблено: діагноз поставлено. Звідси логічно випливає і вся дотеперішня і теперішня тактика УСДРП: проти диктатури пролетаріату, проти радянської влади, проти большевиків, за піддержку петлюрівщини, за „раду республіки“, за парламентаризм, за

пятихвостку і т. д. Словом — „за демократію“. Раз всім народам на роду написано, щоб вони „перейшли процес свого розвитку від феодальних порядків через буржуазну революцію до сучасної демократії“, і коли „вже через демократію лежить шлях до кращого — до соціалізму“, а тому „такий саме шлях розвитку неминучий і для народів бувшої Росії“ (стор. 9), то проти рожна не попреш! Й І. Мазепа зробив би краще, коли б на тім і став, а не брався роз'яснити смислу „буржуазної“ російської революції, не брався товмачити своїм товаришам такі „непорозуміння“ її, як диктатура пролетаріату, — з'явище, досить незрозуміле при буржуазній революції, а просто, подібно К. Кавтському, став би на позицію „непризнання“ совітської республіки з її диктатурою, вважав би її „фактом, который не должен существовать“. Тоді льогічно звідси випливала б і тактика УСДРП, вірного помічника головного отамана в його боротьбі з большевиками.

Але І. Мазепа хоче сповнити обіцянку „Переднього слова“ і „методом наукового соціалізму насамперед освітити і в'яснити всі найголовніші події сучасної української революції, викрити дійсні причини всіх удач і неудач в цій визвольній боротьбі українського народу, вказати шляхи і способи, якими мусимо йти далі і невпинно боротися за визволення робочих мас України.“

От з цим „освітленням“ і „в'ясненням“ і виходить як раз конфуз у поштенного автора.

Першим камінем, о котрий преткнувся він, пішешествуя від феодалізму через буржуазну революцію до сучасної демократії, була диктатура пролетаріату в відсталій, недорозвиненій Росії.

„Буржуазна по своїм об'єктивним завданням революція в Росії мусіла в процесі свого розвитку набрати форм революції пролетарської“ (ст. 9).

І далі на протязі п'ятох сторінок друку автор доводить своє твердження. Розуміється, довести його він не зміг, бо саме твердження несправедливе. Революція в Росії, розпочинаючись, справді мала своїм об'єктивним завданням знищення решток феодалізму і розчищення шляху для нормального капіталістичного розвитку. Так вона розпочалась весною 1917. і в такім напрямі стала розвиватись. Ми знаємо, яку діяльну участь приймала російська велика буржуазія в підготовці революції і в подіях її перших місяців. Ми бачили, як чепляли собі червоні стрічки генерали не тільки від фінансів, торгівлі і промислу, але й від інфантерії та інших родів зброї; як привітала революцію вірна наймичка цієї буржуазії — російська інтелігенція, організована в партію кадетів, перед котрою розкривались широкі горизонти участі в організації національно-господарського процесу. І помилилась І. Мазепа, коли на стор. 13 твердить, що „в Росії вона (інтелігенція М. Ч.) була... здебільшого захоплена симпатіями до соціалізму і солідарністю з пролетаріатом“ і що „ніде не було такого вдячного ґрунту, як тут, для утворення з цієї інтелігенції значних кадрів солідних, вихованих агітаторів і борців за ідею революції і соціалізму“. Після чотирьох літ революції, підчас котрих російська — і, додамо, українська — інтелігенція на ділі показала, чим вона була і єсть, твердити що ся інтелігенція була „захоплена симпатіями до соціалізму і солідар-

ністю з пролетаріатом“, що вона давала кадри „агітаторів і борців за ідею революції і соціалізму“, — це просто смішно.

Коли ж то було, що ця інтелігенція виявляла оту свою солідарність з пролетаріатом? На початку революції, за часів кн. Львова-Керенського? Власне, до цього періоду революції відноситься маніфестація інтелігенцією своїх симпатій до ідеї революції. Але ж цей період не має нічого спільного з боротьбою за соціалізм! Це був той період, коли лунали гасла „все для фронту“, „все для перемоги“, „война до переможного кінця“, коли йшла агітація за „заєм свободи“, коли закордонна політика спочивала в руках шп. Мілюкова-Терещенка, коли перед очима їх манячив Константинополь і проливи, а повстанцям-салдатам, що полкообразно приходили до Таврійського палацу заявляти свою вірність Комітетові Державної Думи, той самий шп. Мілюков заявляв, що „царем буде Алексей, а за його малолетством регентом — Михаил.“

І інтелігенція дійсно заявляла свої симпатії до ідеї такої революції, котра справді мала своєю ціллю „розчистити шлях для більш успішного й нормального розвитку капіталістичного способу продукції“. Інтелігенція не тільки маніфестувала свої симпатії до такої революції, але й на ділі, активно приймала в ній участь, не за страх, а за совість допомагала, чим і як могла, тимчасовому правительству. Бо перед „мало забезпеченою матеріально, бідолошною, обшарпаною“, як справедливо говорить І. Мазепа, російською інтелігенцією відчинялась перспектива іншого життя, коли замість царсько-поліцейської бюрократично-феодалної Російської Імперії з її мертвячим духом повстане Російська Імперія дільця-буржуа, цього всепріймаючого руйнітника-творця, коло котрого так добре можна заробити, котрий не має часу займатися державною машиною і віддає її в цілковите завідування і управління всезнаючому інтелігентові.

Для російського інтелігента така перспектива не була безплідною мрією, а живою дійсністю, що наступила для нього з перших же днів мартовської революції. З перших же днів він покуштував її і знайшов, що це смачно. Всі революційні і „демократизовані“ старі державні і громадські інституції відразу наповнились цим „земським і городським елементом“. Пригадаймо собі, як молоде покоління — студентство сповняло по містах поліцейську службу, а їхні батьки возсіли в земствах, мійських управах, різних комітетах, комісаріятах і т. д.

Скрізь ця інтелігенція маніфестувала свою солідарність з революцією, але з тим її змістом, котрого хтіли їй надати шп. Мілюкови, Гучкови і Родзянкі.

А далі ми бачимо, як картина поволі міняється і як все різкіше виявляється суть стремлень пані інтелігенції. Революція вибухнула, як сила стихійна, елементарна. Ті маси, що її робили, не одразу усвідомили собі це з'явище і не відразу усвідомили та сформулювали свої цілі і домагання. Поки інтелігенція смакувала медяники перших днів революції, ці маси під впливом соціалістів почали організувати свої ряди і волю в радах робітничих, салдатеьких і селянських депутатів. Ідея соціалізму, цілі пролетаріату були заступлені цими організаціями, радами, а не Комітетом Державної Думи і його політично-державним ор-

ганом — тимчасовим правительством, котрі якраз і репрезентували ідею буржуазної революції, капіталістичного ладу. І хоч під впливом меншевиків та правих ес-ерів ради в своїй більшості й стояли на тій самій позиції, що нині стоїть на ній І. Мазепа — що революція буржуазна, „образца 1793 года“, але все ж таки вони, рівняючись на сто літ вперед поставлену ціль — соціалізм, хтіли провадити инакшу (по формі, привнаймі) політику, ніж буржуазія, і претендували на відповідний вплив і участь в управлінню.

За ким пішла тоді „захоплена симпатіями до соціалізму і солідарністю з пролетаріатом“ інтелігенція?

Чи може І. Мазепа навести нам приклади, коли інтелігенція стала по стороні хоч би й меншевицько-ес-ерівських рад в їхній боротьбі з временним правительством? А пізніше, коли ця боротьба загострилась до найвищої степені і вилялась, нарешті, спочатку в лишневе, а потім в жовтневе повстання робочих і селян під проводом большевиків, де опинилась інтелігенція з своїми мнимими симпатіями для соціалізму і солідарністю з пролетаріатом? Вона вся опинилась в таборі, в ворожому робочим масам. Молоде покоління виступило збройно проти робітничої влади (юнкера військових шкіл, офіцери денікінської, врангелівської й ин. армій), а старше саботувало її (пригадаймо саботаж всіх інтелігентських професій після вибуху жовтневого повстання в Петербурі). Те саме робила і та „соціалістична“ частина інтелігенції, яка перебувала в меншевицькій та ес-ерівській партіях.

Російська інтелігенція справді любила, як ті чеховські герої, пофільзофувати на тему про те, „что будет за сто, за двести лет“, була не від того, щоб то був і соціалізм, і, оттак фільзофуючи та відстоюючи право на свободу такого фільзофування, хіба в цім смислі могла вважатись „солідними і вихованими агітаторами і борцями за ідею революції і соціалізму“, якою її вважає І. Мазепа. На ділі ж, в сей історичний момент вона показала себе прихильною і переконаною сторонницею буржуазно-капіталістичного ладу, котрий обіцяв поліпшити її матеріальне становище. Вона хтіла його в Росії, і це бажання було батьком її ідеології про буржуазний характер російської революції, ідеології, перейнятої від неї її найрадикальнішою частиною, згрупованою в партіях меншевиків і правих ес-ерів.

Тому „розчищення шляху для більш успішного й нормального розвитку капіталістичного способу продукції“ було суб'єктивним завданням буржуазно-капіталістичної верстви російського суспільства і російської інтелігенції (en masse).

Ніколи таких цілей не міг собі поставити клясово організований і свідомий пролетаріат, котрий капіталістично-буржуазному суспільному ладу свідомо протиставляє соціалістичний, вважаючи себе суспільною клясою, історично призначеною цей лад здійснити. Виборовши від капіталістів політичну владу, захопивши її в свої руки, він не може будувати инакше, як соціалістично, так само як буржуазна кляса не може будувати инакше, як капіталістично. І тільки під впливом буржуазно думуючих інтелігентів-шпунтів, які що-дня й що-години довають йому

про „объективнобуржуазний характер революції“ може пролетаріят прикладати свій штемпель до будування буржуазної держави.

От, наприклад, й І. Мазепа твердить на сторінках „Вільної України“ про ці самі „объективні завдання сучасної революції в Росії.“ Чим же він доводить, що объективні завдання цієї революції саме такі?

„Сучасна російська революція є одна із останніх буржуазних революцій в Європі“ — перший „доказ“.

„Майже всі народи Європи перейшли процес свого розвитку від феодальних порядків через буржуазну революцію до сучасної демократії. І вже через демократію лежить шлях до кращого — до соціалізму“ — другий „доказ“.

„Такий саме шлях розвитку неминучий і для народів бувшої Росії“ — третій і останній „доказ“.

І. Мазепа, поставивши таку теорему, не помічає того, що даліше скрізь він заперечує її, думаючи, що доводить.

Візьмімо для прикладу хоч би його примітку на стор. 8:

„По характеру своїх объективних завдань сучасна українська революція є революцією не національною, а соціальною. Всяка сучасна революція, яка має своїм завданням знищення попередніх відсталих в диття способів продукції, а не лише зміну форм політичної влади, є революцією соціальною. . . . Революції соціальні . . . мають однакові завдання і тенденції для всіх країн з капіталістичним способом продукції.

. . . . Революція соціальна і по своїм завданням і по своєму безпосередньому впливу, який завжди виходить за межі тої держави, де така революція вибухає, в дійсності є не що инше, як революція світового значіння“.

Підписуємось під всіма цими твердженнями І. Мазени і будемо сподіватись, що він приїде до слідуєчих висновків: тому що на Україні і в Росії, як і скрізь в Європі, панував капіталістичний спосіб продукції і тому що революції соціальні будучи революціями світового значіння, мають однакові завдання і тенденції для всіх країн з капіталістичним способом продукції, то й українська та російська революції, які, як то ми вище вказали, є революціями соціальними, являються революціями світового значіння, які мають своїм объективним завданням знищення попереднього відсталого від життя капіталістичного способу продукції, себ-то є революціями соціалістичними, або пролетарськими.

Але І. Мазепа в один миг поміщається в „перспективу 1793 р.“, і, розуміється, й висновки виходять на півторасти літ старші:

„Клясичний тип соціальної революції, повторює за К. Кавтським І. Мазепа, дає велика французька революція 1789—1793 рр.“ „Маючи такі самі завдання, як зазначена французька революція (себ-то встановлення буржуазної „демократії“ М. Ч.), говорить вже „отсебятину“ І. Мазепа, сучасна революція в Росії і зокрема на Україні є також по своєму характеру революціями соціальними, з широким світовим, а не лише обмеженим, місцевим впливом і значінням.“

Себ-то, як же це воно виходить? Ну, добре. Французька революція 1789—1793 мала своїм объективним історичним завданням встановлення буржуазно-демократичного ладу; в цім напрямі вона й мала сві-

тове значіння і вплив. Після її перемоги у всіх краях Європи буржуазія (власне її передова, активна класово-свідома частина) боролась за „демократичний“, парламентарний лад, котрий віддавав їй до рук державну машину і, значить, господарське життя країни. Парламент став тоді в цій боротьбі буржуазії з феодалами таким самим гаслом, як тепер ради в боротьбі пролетаріата з буржуазією.

Ну, а в чім же тоді полягає широке світове значіння східноєвропейської революції?

Кожна соціальна революція відкидає від влади в державі одну суспільну класу і приводить до неї иншу. Французька революція 1789—1793 відкинула від влади феодальне панство та духовенство і поставила до державної керми буржуазію, котра й по сіє время благополучно остається там скрізь, за виключенням Росії та України. В цих двох краях владу завоювали робочі, нова суспільна класа, а в Європі ці самі робочі напірають на буржуазію і теж хтять прогнати її з хазайського місця. Це — справа ясна. І навіть для українського соціально-демократа повинно бути безсумнівним, що тенденцією історичного розвитку й єсть перехід влади від буржуазії до робочих, і то скрізь, в тім числі й на Сході Європи. Тому соціальною революцією світового значіння може бути тільки така революція, котра цю тенденцію переводить в життя. Бо революція, котра передала б в Росії владу буржуазії, жадного нового слова світові не сказала б: це була б революція місцевого, російського значіння.

А в І. Мазени виходить, що східноєвропейська революція повинна „обективно“ вдруге завести в Європі буржуазно-демократичний лад.

Одначе І. Мазени не бентежить те, що факти не вкладаються на його прокрустове ложе образца 1793 р., і він далі, „пояснює“, як воно сталось, що „буржуазна по своїм обективним завданням революція в Росії мусіла набрати форм революції пролетарської.“

На стор. 10. І. Мазена пише: „Як найбільш активна революційна сила, він (пролетаріат М. Ч.) може в таких умовах (де поруч з некультурним, малосвідомим та незорганізованим селянством і слабою буржуазією існує порівнюючи розвинена класа пролетаріату) більше стало захопити владу в свої руки, стаючи тим самим на шлях перетворення буржуазної революції, яка нищить феодалізм, в революцію пролетарську, яка має завданням знищення капіталізму.“

Таку саме можливість безпосереднього переходу буржуазної революції в пролетарську Маркс і Енгельс передбачали ще для Німеччини підчас революції 1848 р. Але на ділі ця їхня надзвичайно далекогозора думка могла здійснитися лише тепер, у сучасній революції в Росії“.*)

Я позволю собі навести вже одразу ще де-кілька цитат, котрими користується І. Мазена для доведення, що сучасна східноєвропейська революція єсть обективно буржуазна, щоб було ясніше, що І. Мазена просто не зрозумів того, що він прочитав у „отців церкви“.

*) Підкреслення мос. М. Ч.

На стор. 13. він цитує К. Кавтського¹⁾, коли той ще думав справді, як революціонер: „Дивно, що саме російський пролетаріат покаже нам наше майбутнє, оскільки воно виявляється не в організації капіталу, а в протесті робітничої класи: Росія — найбільше відстала з усіх великих держав капіталістичного світу; це ніби-то суперечить матеріалістичному розумінню історії, згідно з котрим економічний розвиток становить основу політичного; але в суті речі це суперечить лише такому матеріалістичному розумінню історії, яке навязують нам наші противники і критики, що бачать в ньому не методу досліджування, а лише готовий шаблон“.

На стор. 14. цитується Л. Троцький²⁾, який в 1906 писав:

„Марксизм заздалегідь оцінив соціальний зміст майбутньої революції. Називаючи її буржуазною, він указував тим, що безпосередні³⁾ об'єктивні⁴⁾ завдання революції полягають в утворенні „нормальних“ умов для розвитку буржуазного суспільства в його цілості. Марксизм виявив себе правдивим, і цього не доводиться вже ні заперечувати, ні доказувати. Перед марксистами стоїть цілком инше завдання: шляхом аналізу внутрішньої механіки розвиваючоїся революції викрити її „можливості“⁵⁾. Було б грубою помилкою просто ототожнювати нашу революцію з подіями 1789—93 або 48 років. Історичні аналізи, котрими годується і живе лібералізм, не можуть замінити соціального аналізу. Російська революція має цілком своєрідний характер, котрий є вислідом особливостей всього нашого історично-суспільного розвитку і котрий в свою чергу розкриває цілком нові історичні перспективи... Російська революція утворює, на наш погляд, такі умови, при котрих власть може (при побіді революції повинна) перейти до рук пролетаріату раніше, ніж політики буржуазного лібералізму будуть мати можливість у всій повноті виявити свій державний геній.“

Цитує І. Мазена і Плеханова, який ще в 1889 р. сказав, що „революція в Росії може побідити, як робітничий рух, або її зовсім не буде“.

Все це І. Мазена наводить для того, щоб гадками авторитетних соціалістів потвердити, що „таким чином, відстала, недорозвинена Росія мусіла стати класичною країною для здійснення концепції Маркса й Енгельса“ (ст. 13). І, дійсно, концепція Маркса й Енгельса для Німеччини 1848 р. і вищенаведені цитати з Кавтського, Плеханова і Троцького про характер в той час майбутньої (першої) російської революції не тільки не суперечать одна одній, а навпаки — вони гармонічні, бо вони єть продуктом однакового методу дослідіу, а не готові шаблони, яким для Мазени єть „образец 1793 г.“

Мазена ж притягнув за волосся і концепцію Маркса й Енгельса і згадані цитати, щоб довести своє абсурдне твердження, що сучасна російська революція лише по формі пролетарська, бо все одно справа мусить скінчитись буржуазною демократією. І тим самим показав, що

¹⁾ К. Каутскій. Американскій и русскій робочій. СПб. 1906 г., ст. 4 и 5.

²⁾ Л. Троцькій. Перспективи русской революции. Берлін, 1917. ст. 5 і 36.

³⁾ Себ-то ті завдання, які єть початковими. М. Ч.

⁴⁾ Себ-то такі, які при всяких умовах існують. М. Ч.

⁵⁾ Себ-то — що може досягнути революція при певних умовах. М. Ч.

він не зрозумів ані концепції Маркса, ані тих цитат, якими користувався. А редакція „Вільної України“ умістивши в тім самім числі уривок з брошури О. Бауера „Bolschewismus oder Sozialdemokratie“, опріч всього того виявила, що вона не зрозуміла і змісту основної думки О. Бауера про характер і значіння російської революції.

Справді: В чім полягає „концепція Маркса“? В IV розділі „Комуністичного Маніфесту“, написаного за пару тижнів до фефральської революції 1848 року, з'ясовуючи становище, яке комуністи займають до різних опозиційних партій, Маркс і Енгельс писали:

„В Німеччині комуністична партія бореться спільно з буржуазією, поскільки буржуазія виступає революційно, проти абсолютної монархії, фефдальної земельної власности і дрібноміщанства.

Але вона ні на один миг не перестає виробляти у робочих можливо ясну свідомість ворожого противенства між буржуазією й пролетаріятом, щоб німецькі робочі могли зараз же повернути проти буржуазії, як зброю, ті суспільні й політичні умови, які мусить принести разом з своїм пануванням буржуазія; щоб після упадку реакційних класів в Німеччині зараз же розпочати боротьбу проти самої буржуазії.

На Німеччину звертають комуністи свою головну увагу, бо Німеччина знаходиться на передодні буржуазної революції і тому що цей переворот вона довершує при більш прогресивних умовах європейської цивілізації взагалі і з далеко більш розвиненим пролетаріятотом, ніж Англія в 17., а Франція в 18. столітті, а тому німецька буржуазна революція може бути безпосередньою прелюдією пролетарської революції“.

Чи думає Мазена, що Маркс і Енгельс для „пролетарської форми“ агітували за те, щоб німецький пролетаріят, довершивши разом з буржуазією буржуазної революції, „зараз же розпочинав боротьбу проти самої буржуазії, свого вчорайшого спільника?“ Чи, може, він думає, що вони, говорячи про боротьбу пролетаріята з буржуазією мали на увазі боротьбу „трьома корпусами“ — партія, професійна спілка, кооперація? Їхні слова про відмінну, порівнюючи з англійською й французькою революціями 17. й 18. віків, обстановку боротьби, про буржуазну революцію, „як безпосередню прелюдію революції пролетарської“, їхня агітація за це ясно вказують, що тут йшло не про мазенину „пролетарську форму“, в яку мимоволі, „об'єктивно“ виливається буржуазна революція, а про саму настоящу, „суб'єктивно-пролетарську“ революцію, яка ставила собі свідомою ціллю відіхнути нового пана — буржуазію від влади і захопити цю владу пролетаріятотом, не для того, очевидно, щоб „розчищати шлях для більш успішного й нормального розвитку капіталістичного способу продукції“, бо ніхто не зуміє так добре „розчистити шляху“, як буржуазія сама для себе.

Оце й була концепція Маркса й Енгельса для Німеччини в 1848! І коли І. Мазена признає, що Росія мусіла стати класичною країною її здійснення, то нехай відкине свої „об'єктивні завдання“ російської революції „образца 1793 года.“

Так само, як і „концепції Маркса“, не зрозумів І. Мазена і цитат з Кавтського, Плеханова і Троцького. Особливо останній говорив ясно і недвозначно про характер російської революції (1905 р.).

Російська революція вже 1905. відбувалася за обставин, які були в Німеччині в 1848. І тому Троцький мав рацію говорити, аналізуючи ці обставини, що „російська революція утворює такі умови, при котрих власть може (а при побіді революції повинна) перейти до рук пролетаріату раніше, ніж політики буржуазного лібералізму будуть мати можливість у всій повноті виявити свій державний ґеній.“ Революція 1905. виявила тенденцію переходу влади до пролетаріату, але революція не перемогла. Через 12 літ революція відновилась, і тут виправдались блискучо і концепція Маркса, і гадка Троцького. Революція розпочалась, як буржуазна. Робітництво разом з буржуазією, яка „тоже пахала“, валило поміщицько-феодальний режим, а далі свідомо виступило проти тої самої буржуазії і побідило її. Тому влада повинна була перейти і справді перейшла до пролетаріату раніше, ніж встигла російська буржуазія „у всій повноті виявити свій державний ґеній.“ Справа не скінчена. При ласкавій допомозі марксистів мазениного толку буржуазна контр-революція ні на одну хвилину не лишає без уваги російської революції, бажаючи як пайскорше повернути її її „об'єктивно-історичний характер і значіння.“ (Чи не в цім добачає І. Мазена її світовий характер?) Коли і в цих розмірах, світових, вона переможе, то цим Марксова концепція виправдається до кінця: російська революція (як, чого сподівався Маркс, в 1848. німецька) сповнить своє історичне завдання — прелюдію світовій пролетарській революції. Коли ж би не перемогла, коли б без піддержки світового пролетаріату російський робочий впавав під ударами світової контр-революції, то навіть і тоді не сповнилася б „концепція І. Мазени 1793“, бо черговий вибух пролетарської революції в європейських західних краях вернув би пролетарське status quo і в Росії, і на чергу дня знов стало б питання соціалізації, а не мазениного „розчищення шляху і т. д.“

На початку 20. століття продукційні сили дійшли такого степеня розвитку, що почали проривати тепер вузькі для них рамки суспільного ладу. Зросла і організувалась нова малода суспільна класа — пролетаріат (як сила світова, що в міжнароднім масштабі організувалась і стреміла до захоплення в свої руки керування господарським процесом). Війна, теж в міжнароднім розмірі, загострила класові противенства між пролетаріатом і буржуазією, погіршивши матеріяльне становище і тим зреволюціонізувавши пролетаріат і ослабивши буржуазію, зробивши її, таким чином, менш здатною до оборони. Повстання пролетаріату загрожувало що хвилини. Ясно, що це повстання його мало бути не за підвищення заробітної платні або скорочення робочого дня. Це було б те повстання, про котре Маркс писав в „Комуністичнім маніфесті“, що його примара крутиться в Європі.

Маркс сподівався, що ця революція розпочеться в 1848 році в Німеччині, яка стояла напередодні буржуазної (затямте це п. Мазено!) революції. Сподіванки його не справдились, бо 1848 рік був керований Францією, в котрій не було умов для перемоги пролетарської революції. Французький пролетаріат не знайшов піддержки у селянства, і тому був побитий буржуазією. Розгром французького пролетаріату не міг, розуміється, викликати диктатури німецького про-

летаріату. Була несприятлива для світової пролетарської революції кон'юнктура, тому й революція стала неможливою.

Отже соціалістична революція в 1848. була неможливою не тому, що вона „не дозріла“ в тім смислі, як то говорять псевдомарксисты, котрі уявляють собі, що буржуазне суспільство, як яблуко, дозріває до соціалізму. Адже ж 73 роки тому суспільство, очевидно, було менш „дозрілим“ до соціалізму, як тепер, а Німеччина була такою само аграрною країною, як тепер Росія, одначе творцям ідеї диктатури пролетаріату і пролетарської революції це не перешкождало тоді ж проповідувати її і сподіватись успіху. Вони сподівались, що базою пролетарської революції зробиться Німеччина, бо надіялись, що в Німеччині, як і у Франції 1793., приїде до диктатури міста і німецьке селянство, яке дістало б від революції землю, буде боронити революцію від феодалів разом з містом, що буде в руках пролетаріату, і таким способом вдасться пролетаріатові здійснити свою диктатуру для організації соціалістичного господарства. Оце й була концепція Маркса для перетворення буржуазної революції безпосередньо в пролетарську.

Тепер, в першій чверті 20. століття справи стоять інакше. Європейське селянство, за виключенням Росії, скрізь відбуло довгий період розвитку і сформувалось в класу. Своїми інтересами воно міцно звязалось з міської буржуазією і вороже до пролетаріату. Ні в одній європейській країні на захід від західної гріниці б. Росії нема і не може бути внутрішньої кон'юнктури, подібної до німецької 1848. року. Ніде в Європі пролетаріат не може числити на поміч селянства в своїй революції. Така кон'юнктура була в 1917. тільки в Росії. Тільки тут поруч з модерним пролетаріатом (а не санкюлотами, п. Мазено!) існувало революційне селянство, котре готове було (і на ділі це показало!) піддержати революцію, що віддасть йому землю. Тому в 1917. Росія й зробилась класичною країною здійснення марксової концепції 1848.: Росія була напередодні буржуазної революції, ця революція й розпочалась в марті 1917., пролетаріат спільно з буржуазією виступив проти феодалів, а далі й проти самої буржуазії. Вибив її з сідла, встановилась диктатура міста, як і в 1793. (чого сподівався Маркс), але тому що в місті революціонером був не санкюлот 1793., соціально — пролетар, а класово — дрібний буржуа, а модерний, класово-свідомий пролетар, котрий свідомо ставив революції соціалістичні завдання, то диктатура міста перетворилась в диктатуру пролетаріату, а сама революція не „набрала форм“, як каже Мазена, а стала пролетарською, соціалістичною революцією. На світовім буржуазно-пролетарськім фронті Росія була в 1917., так само, як Німеччина в 1848., тим пунктом, де міжнародньому пролетаріатові найлегше було прорвати буржуазно-капіталістичний фронт. Прорив ворожого фронту ще не означає побіди. Це єсть „місцевий успіх“ стратегічного значіння, котрий одначе талановитими керовниками пролетарської армії може бути „розвинутий“ і привести до перемоги на всьому фронті. До жовтня 1917. на чолі пролетарської армії в Росії стояли люде, не здібні оцінити цього „місцевого успіху“ і його значіння. Вони чувши, подібно І. Мазені, про об'єктивно-буржуазні завдання росій-

ської революції і готові були через це віддати владу буржуазії. Їх замінили більшовики, і ось вже четвертий рік пролетарська революція держиться, побідно відбиваючи всі напади міжнародної буржуазії, котра краще за І. Мазену знає справжні цілі і завдання цієї революції і тому, не покладаючись на їх „об'єктивність“, отже неминучість, все-таки безпереривно підкопується під нею всякими можливими способами.

Російська революція — це справа цілого світового пролетаріату, а не самого російського. Це — його база, його вихідний пункт, звідки він може провадити свою боротьбу з міжнародною буржуазією. Коли він не зуміє оборонити цієї своєї бази, втрає її, його боротьба стане далеко тяжкою. В Росії розпочалась світова соціалістична революція, а остаточну перемогу свою над буржуазією вона буде справляти в Лондоні. Без перемоги пролетаріату в Лондоні не може бути перемоги світової соціальної революції, але існування російської соціалістичної республіки наближає цю перемогу.

Тому жадна ціна за вдержання в руках соціалізму російської й української соціалістичних республік не є дорога, і ті уступки, які совітське правительтво змушене було в останній час поробити в середині республіки і навні, не мають нічого спільного з опортунізмом європейських і російських соціаль-патріотів, котрі твердять про „недозрілість“, „об'єктивні завдання“ російської революції і т. п.

Оттак виглядає характер і значіння російської революції 1917.!

І коли б І. Мазена потрудився уважно перечитати брошуру О. Бауера „Bolschewismus oder Sozialdemokratie“, з котрої витяг, уміщений в тім самім числі „В. У.“, що й стаття Мазени, мав, очевидно (видно з підсоговочного характеру приміток редакції, як от на стор. 62., рядки 21 і 22 зверху), на меті підкріпити „концепцію Мазени“; коли б він не тільки уважно перечитав брошуру, а й продумав би те, що там написано, то може б і сам він написав був инакше.

* * *

Але коли прийшлося уже порівнювати Мазену з Бауером, то дозвольте спинитись на цім докладніше.

В 1917. О. Бауер під псевдонімом Heinrich Weber випустив брошуру „Die russische Revolution und das europäische Proletariat“, в котрій старався довести, що в Росії неможлива диктатура пролетаріату. Однак диктатура пролетаріату стала в Росії фактом. В 1920. з'являється нова брошура О. Бауера — „Bolschewismus oder Sozialdemokratie“, в котрій автор, розуміється, мусів змінити цю свою попередню точку погляду, признати необхідність диктатури пролетаріату в Росії і, навіть більше того: не тільки признати її з'явищем необхідним, але й зняряддям історичного поступу. Ціллю брошури було довести, що „что Русскому здорово, то Немцу — смерть“: що ті методи пролетарської революції (диктатура), які застосовуються в Росії, не можуть бути з успіхом застосовані в Центральній і Західній Європі. „Радянська диктатура чи демократія — ось яка суперечка розділяє пролетаріат на соціаль-демократів і комуністів“, каже О. Бауер в передмові до своєї

брошури. І далі: „чи впливають методи російської революції з істоти пролетарської революції взагалі, чи умовою їх були особливі обставини російського суспільства? Чи єсть большевизм єдино можливим, єдино доцільним методом всякої пролетарської революції, чи він єсть тільки методом визвольної пролетарської боротьби, припасованим до особливих російських відносин і тому не придатним для других країн? Чи може і чи повинен пролетаріят всіх країн наслідувати російські методи, чи, може, різниці в умовах боротьби настільки великі, що той метод, який сама історія продиктувала пролетаріатові в Росії, в інших краях не може бути ужитий і повинен бути замінений цілком иншими? Оце ті великі питання, довкола відновді на котрі змагається міжнародній соціалізм.“

Отже справа йде про методи пролетарської революції. Не будемо тут спинятись довше над тим, яку відповідь дає О. Бауер на ці питання. Зауважимо тут тільки, що погляди його, одного з найвизначніших представників „центровиків“ міжнароднього соціалізму, зробились поглядами „міжнародньої спілки соціалістичних партій“, заснованої після соціалістичної конференції в Відні в м. лютім с. р.*).

Нас цікавить тут инша сторона справи. А саме О. Бауер, являючись сторонником „мирного переведення“ соціалістичної революції в Зах. Європі — демократичним методом, а не диктатурою (хоч припускає, що класова боротьба може настільки загостритись, що демократія лусне і або буржуазія, або пролетаріят хопляться диктатури), ніде ні одним словом не згадує про те, що російська революція єсть буржуазна по своїм об'єктивним завданням, як то твердить І. Мазєна. Навпаки, на стор. 64. своєї брошури і далі він ясно говорить про те, що ця революція, котра розпочалась, як буржуазна, перетворилась в пролетарську, що нищить капіталізм.

Редакція „Вільної України“ містила у себе в перекладі § 10 з цієї брошури, сподіваючись, що авторитетом Бауєра підкріпить свою точку погляду на російську революцію, висловлену І. Мазєною в його статті. Але з цього виникає саме тільки непорозуміння. О. Бауєр в першій половині своєї брошури мав на увазі, висловлюючись математично, почисливши сили активні й реактивні, що двигают соціальне тіло Росії, прийнявши під увагу умови руху, определити, як той рух відбуватиметься і де тіло, нарешті, опиниться — определити „історичне місце“ (die historische Stellung) російської революції, а не її „значіння“ (як переклала „В. У.“), котре можна буде определити тільки по наслідках революції.

Завдання це О. Бауєр розв'язує так. Ділаючі сили: 1. буржуазія, яка стремить до знищення решток феодалізму і заведення буржуазно-парляментарної демократії; 2. класово-свідомий пролетаріят, що стремить до заведення соціалістичного ладу; 3. селянство — має одну свідому ціль: знищення феодалізму. Умови: епоха зконцентрованої великої індустрії при одночаснім низьким культурним рівневі селянства, революційно настроєного. Розвій руху: селянство увіль-

*) Докладніше див. мою статтю про це в ч. 7 „Борітєса-Поборєте!“

няється від феодалізму, забирається назад на своє село, віддаючи владу в державі місту. Місто дістає диктатуру над країною (в тім і над селом), а тому що в місті найчисленішою та найбільш революційною класою є пролетаріат, то диктатура міста перетворюється в диктатуру пролетаріату. Політика пролетарської влади що-до селянства (побільшення і зміцнення селянського землеволодіння, піднесення культурности) розбуджує активність його і здібність до політичної самодіяльности. Зі зростом цього зникають умови для диктатури пролетаріату і наростають умови для існування демократії. Так диктатура пролетаріату веде до демократії в Росії. Який буде зміст цієї демократії? О. Бауер говорить: „в якій мірі цей суспільний лад буде капіталістичним, а в якій соціалістичним, це буде залежати насамперед від того, чи буде тим часом і наскільки в решті світу буде переможено капіталізм і заведено соціалістичну продукцію і поділ дїбр.“ (ст. 70.)

Отже результат російської революції поставлено цілком в залежність від розвитку і успіху світової соціалістичної революції. І, як бачимо, від цієї Бауерової концепції до категоричних висновків І. Мазени про необхідно-буржуазні наслідки російської революції дуже далеко. О. Бауер дає спробу аналізу, а І. Мазена користується готовим шаблоном — французькою революцією 1789—1793, проводячи просто аналогію, „якими годується і живе лібералізм.“

Як би „В. У.“ точніше переклала згадуваний § 10 бауерової брошури, то І. Мазена мав би можливість переконатись, що О. Бауер ясно проводить межу в аналогії між французькою й російською революціями. На ст. 64. брошури, вказуючи на те, що єсть аналогічного в цих двох революціях (це місце знаходиться в „В. У.“ на ст. 61 від 2. рядку знизу до кінця і на ст. 62 перших 9 $\frac{1}{2}$ рядків зверху), О. Бауер каже: „In soweit ist die Entwicklung der russischen Revolution von 1917 bis 1920 der Entwicklung der französischen Revolution von 1789 bis 1793 vollständig analog“, еже по-українському глаголеться: „Настільки (і не більше! М. Ч.), розвиток російської революції від 1917 до 1920 року вповні аналогічний з розвитком французької революції від 1789 до 1793 року. (А не „ось в чому „полягає аналогія...“, як переклала це „В. У.“). А далі починається оте але, яке цілком міняє перспективу і приводить до „марксової концепції 1848“, котру І. Мазена зрозумів, як концепцію „пролетарської форми буржуазної революції“.

* * *

Від бауерової концепції, в котрій і російська революція знаходить своє місце, як частина соціальної світової революції, сильно ріжниться погляд К. Кавтського, як на світову революцію, так і на російську. В кожному разі, його погляд на ці річі не сходиться ні з бауеровим, ні тим більше з мазениним. Тому уривок „Перспективи совітської республіки“ з його книги „Terrorismus und Kommunismus“, уміщений в ч. 1. „Від. Укр.“, не гармонізує з офіційним мазено-редакційним поглядом на ту саму справу.

І. Мазепа вважає російську революцію буржуазною революцією світового значіння, О. Бауер знаходить, що вона — частка пролетарської революції теж світового значіння, а К. Кавтський має нахил опреділити її, як контр-революцію.

На стор. 146. його книги „*Terrorismus und Kommunismus*“ читаємо: „Сами большевики не виявляють особливої певности в своїй остаточній перемозі. Але на один якор спасення все ж вони покладають всю надію. Як що перестане Росія бути вибраним народом революції, тоді світова революція повинна бути тим Месією, який увільнить російський народ.“ „Але що ж то єсть світова революція? Можна розуміти її подвійно. Можна розуміти під цим такий зріст на цілому світі соціалістичної думки, при одночаснім зміцненню пролетаріату і зрості гостроти класової боротьби, що соціалізм робиться силою, яка двигает світом, яка все більше опреділює життя всіх держав. Але можна під тим також розуміти революціонізацію світа в большевицькмі смислі, завоювання пролетаріатом політичної влади в усіх великих державах вже в ближчій часі... і горожанську війну на цілому світі.“

К. Кавтський є прихильником першого розуміння світової „революції“, тому те, що діється в Росії, він вважає контр-революцією: „Комунізм своїми росколуючими тенденціями вже тепер перешкоджає революції в Німеччині“ (ст. 148).

„Всі спроби окремих пролетарських шарів дійти до диктатури можуть мати лише тимчасовий локальний успіх з одним спільним результатом: збільшенням політичного й економічного роскладу держави і змаганням до контр-революційної військової диктатури“ (ст. 150) і т. д.

Як же дійти до соціалізму? „Одинокий шлях уникнути насильства і дійти до спокійної позитивної творчости дає демократія“ (ст. 150). „Пролетаріат цілого світу почав двигатись, і його міжнародній тиск буде досить сильний, щоб від нині всякий економічний прогрес відбувався не в капіталістичнім, а в соціалістичнім смислі.“

„Таким чином, світова війна з певністю означає епоху кінця капіталістичного і початок соціалістичного розвитку.“ (ст. 153). „Те, що відбувається тепер, це єсть „увільнення елементів“, які мають завданням роспочати соціалістичний розвій. Як що вгодно назвати це світовою революцією, бо це відбувається на цілому світі, то ми стоїмо перед світовою революцією.“

Так розуміє соціалістичну революцію К. Кавтський. Інтересно порівняти це розуміння з слідуочими словами „Комуністичного Маніфесту“ (розділ II, кінець):

„Ми бачили вже вище, що першим кроком в робітничій революції єсть підняття пролетаріату до становища пануючої класи, завоювання (*Die Erkämpfung*) демократії.

„Пролетаріат використовує своє політичне панування для того, щоб поступенно відібрати від буржуазії весь капітал, сконцентрувати все знаряддя продукції в руках держави, себ-то пролетаріату, організованого, як пануюча класа, і можливо швидко збільшити масу продукційних сил.

„Це може, звичайно, статись тільки через деспотичне нарушення права власности і буржуазних продукційних відносин, себ-то такими

способами, котрі видаються економічно невістарчаючими і нестійкими, але котрі в перебігові руху виганяються самі по-над себе і немінучі для перетворення цілого способу продукції.“

Це пояснення писаного в 1847. „Ком. Ман.“ викликає суперечки лише на тему, якими способами має він здійснювати свою диктатуру: чи органами завойованої демократії, чи власними органами, наново створеними — радами, наприклад, хоч і про це Марксова думка зафіксована в його переписці з Кугельманом. В 1871. році, підчас паризької комуні, він писав, що „найближчою спробою французької революції буде вже не тільки перекласти з одних рук до других бюрократично-мілітарну машинерію, як досі, але розбити її, і се являється передумовою кожної дійсно народньої революції на континенті. Сим е також і спроба наших героїчних паризьких партійних товаришів.“

До котрого з наведених поглядів пристає ЦК УСДРП? Уміщення в „В. У.“ поруч з мазешиними висновками уривків з писань різних по своїм поглядам О. Бауера і К. Кавтського дуже заплутує справу. Висновки І. Мазеши що-до характеру східньо-європейської революції ясні, неясно тільки, для чого було притягувати за волосся неповинних в цих висновках О. Бауера і К. Кавтського.

II.

На стор. 7. І. Мазепа заявляє, що „інакше йде її (революції, М. Ч.) розвиток в Московщині, інакше в Фінляндії, Естонії, Латвії, Грузії, Азербайджані, ще інакше на Україні. В кожній із цих країн революція, маючи по суті однакові історичні завдання, (підкреслення мое, М. Ч.) немінуче набрала, в залежності від місцевих умов і обставин, інших, неоднакових форм що-до свого розвитку“. Ми вже познайомились з цими „історичними завданнями“.

Наші соціаль-демократи глибоко переконані, що саме ці завдання „розчищення шляху і т. д.“, зформувані І. Мазепою на 9. стор. „В. У.“, написані на роду і російської й української революцій, тому-то Карпо Батерович так сміливо й пророчить їй упадок „якраз за-для її аграрно-селянського характеру“. Це відношення українських соціаль-демократів до російської й української революцій дуже характеристичне для них, як для типових інтелігентів, що не мають нічого спільного з робочими масами, а хтіли б ними верховодити (Dr. Service з Jimmie Higgins'а їхній прототип!). Сами робочі не можуть, подібно до лідерів УСДРП, безпосередньо від розвитку продукційних сил одержати автентичні відомости про „об'єктивні“ історичні завдання революції; тому вони іноді навіть „штурмують небо“, мовляв Маркс, ставлячи революції свої „суб'єктивні“ цілі — „соціяльну республіку“ (1871.) або соціялістичну республіку (жовтень 1917. і далі). Провідники ж мас можуть двоїсто поставитись до цих виступів. Прикладом першого роду становища, становища революційного, можна навести К. Маркса, котрий привитав спроби паризьких комунарів 1871., хоч незадовго перед тим і пере-стерігав їх перед заміром захопити владу.

Прикладом другого роду становища поруч з шейдемано-носківцями треба поставити УСДРП. Ріжниця між ними не в теорії, а в практиці. Носке справді мав за собою досить значну частину пролетаріату, а українські с.-д., не маючи його, зверх своїх власних персон прикладали (і досі прикладають) папіряну етикетку УСДРП до контр-революційних авантюри українських націоналістів, що грають на змінливих настроях селянства, незадоволеного економічною політикою большевиків. Тому без здивовання зустрічаємо в „В. У.“ такі перлини соціалстичної думки, як „Українці, прийнявши перемир'я (Поляків з большевиками. М. Ч.), зробили страшну помилку. Недооцінена була революційна (sic!) ситуація, яка була й на Україні. Уже в Винниці наша армія була б учетверо більша, а вся Україна спалахнула б грандіозним повстанням“ (ст. 53.).

На думку П. Феденка, автора цих рядків, польсько-петлюрівський наступ на большевиків і повстання селянства проти останніх — це українська революція.

Навіть розумуваннями І. Мазепи можна довести, що це контр-революційна позиція. Справді, на стор. 9. І. Мазепа, посилаючись на К. Маркса, твердить, що „в здійсненню завдань буржуазної революції безпосередно зацікавлені три суспільні класи: селянство, пролетаріат і дрібна буржуазія. Із цих трьох клас, як показує весь попередній історичний досвід, селянство не здатне до ролі самостійної політичної сили. Воно не здатне обороняти свої класові інтереси у власнім імені ні в парламенті, ні в якому будь конвенті. Воно не може само представляти себе, воно повинне бути представлене зі сторони“. І ще раз на конкретнім примірові — Всеукр. Трудовім Конгресі (23.—28. І. 1919.) І. Мазепа демонструє це (стор. 33.): „укр. селянство блискуче показало, що воно настроєне революційно і з національного боку є безперечно українським, що воно було в силі потрясти і навіть повалити гетьманську державу, але зовсім не було здатним не тільки утворити в цій державі нову самостійну політичну силу, але й обороняти в своїм імені свої класові інтереси в парламенті.“

Отже українське селянство приходить після цього відкинути, як класу, котра не може самостійно творити ні української революції, ні української держави.

„Не був здатний (значить, і досі не здатний. М. Ч.) витримати як слід (сміливо можна викинути „як слід“. М. Ч.) іспит і український пролетаріат. Та ж сама відсутність широкого і ясного розуміння об'єктивних завдань революції... нездатність вкласти в українську національно-визвольну боротьбу єдино творчі і двигачі революцію соціально-політичні основи, та сама загальна слабкість, недостача революційної енергії, ініціативи, творчості“ ...

Ну, а третя — дрібна буржуазія?

Показується, що й вона не могла: „єдиним носителем української національної ідеї була лише невелика по своїй кількості дрібнопоміщанська інтелігенція“ ... (ст. 14.).

Отже виходить, що всі три класи, „заінтересовані в здійсненню завдань буржуазної революції“, на Україні були нездатні до революції.

Питання: як же можлива на Україні така революція, для переведення котрої нема субекта?

I. Мазепа пояснює: Знайшовся птах чи комашка, котрий „зробив своє маврове діло“, мовляв I. Мазепа, і заплонив революційну ситуацію українську: перейнявши провід над українським селом, заїда-російський большевик дав народитись „об'єктивним завданням“ — українській аграрній революції.

Добре! ну, а далі як бути? Сам I. Мазепа на ст. 29. заявляє, що „після лютого (1918., першого приходу больш. на Укр. М. Ч.) революція могла означати лише переворот усього буржуазного устрою“. „... він (хід подій. М. Ч.) піднімає проти великої земельної власности і проти буржуазного устрою взагалі (підкреслення мое. М. Ч.) селянську масу, примушує її прилучитися до російських большевиків, признати в них свого передового борця.“ Отже I. Мазепа вважає, що большевики були на Україні революційним чинником, раз вони допомогли народові перевести аграрну революцію. Так само признає I. Мазепа, що після того революція могла означати лише переворот усього буржуазного устрою. Коли це означає зміст революції, коли большевики в цім напрямі ділали, то, значить, всяка дія в противнім напрямі, всяке стремління надати українському народові рухові инший зміст повинні бути признані контр-революцією.

I ми бачимо, як, справді, наші ес-деки, з огляду на нераз згадувані „об'єктивні завдання“, весь час, починаючи з повстання проти гетьмана, провадять цю контр-революційну лінію. В той час, як УПСР змагала до заведення радянської системи і диктатури сільського і мійського пролетаріяту, щоб тим способом надати українській революції „національного“ (в тім смислі слова, як його ужив I. Мазепа в своїй статті) характеру, УСДРП вважала це за „небезпечну гру“ (стор. 130.) і шкодила цьому, скільки могла, опираючись на реакційні дрібнобуржуазні елементи переважно з українського війська.

Так довела вона цю лінію і до нинішнього дня, остаючись вірною підпорою Петлюри і його реакційної і контр-революційної діяльности.

* * *

II. Феденко на стор. 60. твердить, що „за останні два роки на ґрунті економічних суперечностей з Росією (український) етнографічний матеріал початку 1919. витворився в націю з певними державними поглядами“ і тому може утворити свою власну державу. Але ж ця „етнографічна маса з певними державними поглядами“ лишається все ж таки селянством. Що ж буде робити УСДРП, котра знаходить, що селянство ніяк не може бути самостійним державно-творчим чинником, що воно завше мусить бути на помочах або у пролетаріята або у дрібної буржуазії? Як же думає здійснити УСДРП „ідеал селянської демократичної держави“? (ст. 60.)

Як показує досвід історії зах.-европ. країв, зформоване після буржуазної революції в класу селянство не тільки не йде під проводом

пролетаріату, але рішучо вороже до нього. Воно там йде за великою й малою буржуазією.

Тут ми підходимо до питання про українську державу, і нам здається, що українські соціально-демократи в цій справі не остаються льогічними. Коли вони стоять на тім, що східньо-європейська революція єсть революція буржуазна „типу 1789-93 рр.“, то, будучи льогічними, вони повинні були б відмовитись цілком від постулату української держави або перестати бути соціально-демократами і шукати для України підходящого „помазанника“. Справді. І. Мазепа прийшов до висновку, що на Україні нема тих національно-українських сусільних верств, котрі могли б взяти на свої плечи тягар будівництва буржуазної держави: найчисленніша і національно-українська кляса — селянство не може, на його думку, самостійно будувати (а підчас революції провадити останню) і потребує політичного проводиря, яким могли б бути або пролетаріат або дрібна буржуазія. Але ні першого, ні другої теж нема „в національній виді“ в такій кількості, щоб її вистарчило для провідної ролі в революції або мирного будівництва держави. Тому й цілий перебіг революції на Україні представляється І. Мазепі, як „ускоренний курс“ проходження українським народом національного розвитку і клясової диференціації, після котрого він дійшов би до такої степені національної свідомости, як Польща, і принаймні такої клясової диференціації, як Московщина, а всю тенденцію розвитку української революції вбачає І. Мазепа в її стремлінню набрати „національних“ (в уживаному І. Мазепою смислі слова) форм (стор. 17.). Але І. Мазепа не звертає уваги на те, що саме та кляса, якій, на його думку, належить ближча будучина в політичній життю Росії й України — дрібна мійська буржуазія матеріально слабше в процесі революції. Єсть, що правда, сільське розгалуження її — український куркуль, але він повинен бути спочатку організований, чому теж не сприяє революція. Отже треба було б, щоб перше прийшов якийсь „помазанник“ з готовою збройною силою, опираючись на котру, міг би взятись за організацію куркуля, як соціальної бази для себе. Тому будівництва української держави на дрібно-буржуазній куркулівській ґрунті — це єсть перспектива монархії.

Не тільки „селянській демократичній“, а жадній українській державности тут місця нема.

Але може бути инша концепція української державности — селянсько-робітничої.

В основу її треба положити бідну частину українського селянства. Ця частина, що творить подавляючу більшість українського селянства, заінтересована в революції і може дати повну піддержку промисловому пролетаріатові, передовому бойцеві революції. Розуміється, пролетаріат не буде пригтовляти місця для буржуазії, а старатиметься задержати і оборонити від ворогів свою спільну з селянством політичну владу для того, щоб провадити політику соціалізації народного господарства. І, знов повторюємо, він може знайти повну піддержку у бідного селянства, коли зуміє відповідно повести свою політику в відношнню до нього, не політику нейтралізації, а втягання його в революцію, надання

йому політичної ролі, відповідної до його значіння в господарським процесі (особливо в часі неуникненого при революціях занепаду господарства міста). Як російське, так і українське селянство (його бідніша частина), знаходиться в сей час в такому стані, що бояться його пролетаріатові нема чого, тому й нема чого його „нейтралізувати“. Нейтралізація — це рецент для пролетарської революції Західньої й Центральної Європи, де селянство, живучи, по-над або без малого сотню літ після буржуазної революції, сотворило виразно буржуазну клясу, клерикальну і контр-революційну, ворожу пролетаріатові.

Українське селянство в сей час на історичнім роздоріжжю: пере-може соціалістична революція — його розвиток піде по шляху до соціалізації сільськогосподарської продукції; переможе контр-революція і запанує реакція — українське селянство піде тим самим шляхом, яким 130 літ назад пішло французьке селянство або 70 літ назад німецьке, і тоді слідуючий вибух революції застане вже в нім клясу, наближену до сучасного європейського селянства. Перемога революції відкриває перспективу української селянсько-робітничої державности, перемога ж реакції ставить хреста над цією і взагалі над українською державністю.

Інтересно підкреслити новий момент в ідеології УСДРП, оце за всяку ціну державництво її. Як відомо, українська соціалістична демократія ніколи не ставила самоціллю ідею української самостійної держави, замінючи її ідеєю економічного і національного визволення українського народу. В програмах обох українських соціалістичних партій перед революцією і на початку її не було гасла „самостійности“. Українська соціалістична демократія завше вважала, що помимо своєї волі, ходом подій вона була пхнута на проголошення самостійности IV універсалом Центральної Ради. І це твердження не було фарисейством, бо єдино такий погляд міг впливати з соціалістичної ідеології. Підміна ідеї повного (а в тім і національного) розкріпощення українського народу ідеєю державности-самостійности — це єсть в українському соціалізмі пізніша налетілість, продукт розвитку революційних подій на Україні, реакція загнаної української соціалістичної демократії на силомічне „пріобщеніє“ Українців російськими більшовиками до соціальної революції.

Лише боячись за суверенність українського народу перед стремлінням більшовиків підпорядкувати революцію на Україні московсьькому диктатові, хапалися українські соціалістичні партії найбільшого калібра — декларували самостійність, демонструючи цим реалізацію права самоозначення. Свідомо ж, як остаточну ціль, вони її ніколи не виставляли. З'їзд Народів, організований Центральною Радою в Києві в 1917., так само виявив справжні свідомі цілі української соціалістичної демократії — федерацію країв б. Росії.

Звідки ж взяв І. Мазепа, що „III а особливо IV універсал“ тому є великі історичні акти, що ними „внерше ясно намічений кінцевий національний ідеал українського народу?“ (стор. 25.) Чим різниться тут „марксист“ Мазепа від звичайного українського націоналіста-обивателя, що твердить про необхідність „якої вгодно держави, аби вона була українською“? Соціалісти завше говорили і говорять.

що своїм ідеалом вони вважають соціалізм, а що торкається національної проблеми, то вони завше твердили і твердять, що повного свого розв'язання національна справа досягне тільки при соціалістичнім ладі. Тому вони перестерігали трудящі маси, а в першу чергу промисловий пролетаріят, від захоплення самостійницько-державницькою ідеологією, як рецептом розрешення національного питання, бо як раз в сей бік направити енергію робочих старалась буржуазія, знаючи, що „демократична“ держава це й єсть апарат для організації й забезпечення визиску капіталістами народніх мас.

Як свіжий приклад, можна навести тут Чехію, де „розв'язання“ чеського національного питання викликало до життя німецьке, словацьке й українське питання. Все в сути річі лишилось, як і було перед тим: переминься пан, появились нові національні раби і всі разом трудящі остались соціально-економічними рабами.

Але УСДРП вважає це річю нормальною, бо вона гадає, що інакше й бути не може: „об'єктивним завданням“ бо революції на Україні єсть буржуазна держава, отже ясно, що вона мусить потягнути за собою визиск народу буржуазією; тому всяке стремління робочого люду зробити цей визиск неможливим УСДРП вважає „знасилуванням льогіки фактів“ (стор. 3.). Зауважимо тут, що фактами називається не те, що сидить в головах ЦК УСДРП, а те, що вже сталось й існує. Такими фактами єсть завоювання влади робочими в Росії й на Україні і стремління їх організувати господарство на соціалістичних основах. Отже се УСДРП хоче знасилувати льогіку сих фактів, вважаючи, що вони не повинні існувати. Льогікою сих фактів єсть марксозна концепція — безпосереднє перетворення буржуазної революції в пролетарську (соціалістичну), а УСДРП, насилуючи цю льогіку, розуміє цю концепцію так, що буржуазна революція „набірає форм пролетарської“.

Ця націоналістична позиція УСДРП робить їх бажаними помішниками всесвітніх і всеросійських капіталістів в їхній боротьбі з революцією. Захоплені своїм націоналізмом, вони не помічають того, яку ролю відіграють. Вони в стані були оцінити контр-революційну позицію російських правих ес-ерів, коли ті піддержували Колчака, творили уфімську директорію, але, засліплені українським націоналізмом, вони не бачать того, що точнісінько таку саму ролю вони відіграють при Петлюрі.

Не втішні й перспективи перед УСДРП при її концепції буржуазної революції. Після мазепинового аналізу українських суспільних сил їхній „кінцевий національний ідеал“ — „селянська демократична держава“ не має жадних шансів стати українською: селянство саме не здатне, пролетаріят український не здатний керувати селянством підчас революції, свідомої буржуазії обмаль, міста чужі... як же може вийти при таких умовах буржуазна українська держава?!

На прикладі наших соціально-демократів ми бачимо, як ідея національного визволення може стати реакційною. Се не означає, розуміється, що сама національна ідеологія єсть реакційною, як то иноді можна почути з табору соціалістів так званих „історичних“ націй.*)

*) Про це див. стор. 53 ч. 7. „Вор.-Поб.“ — промова М. С. Грушевського на Люцернській конференції.

Всі найважливіші ідеології, які витворило людство за свого історичного розвитку, живуть в нім поруч і тепер. Нема серед них ані абсолютно революційних ідеологій, ані абсолютно реакційних. Від обставин, від загального нахилу людської психики в кожний момент залежить, які асоціації викличе у людей те чи инше зовнішнє вражіння, та чи инша ідеологія.

Уявлення і почуття, викликані зовнішніми вражіннями від подій або ідей, йдуть тими нервовими шляхами, якими найлегше відбувається людське думання і відчування через постійну щоденну, щохвиливу вправу. Але ці шляхи ведуть завше, постійно до тої ідеології, яка в життю людини панує навкруги її — ідеології панування; *) тому, коли уявлення і почуття від якоїсь нової ідеї мають хоч трохи спільности з тими уявленнями і почуттями, що звязані з постійним, звичайним думанням людей, то, викликаючи почуття знайомости, вони остаточно викликають асоціації, звязані з принципом панування. Тут також виникає небезпека асіміляції нових ідей масою старих, звиклих аперцепцій, тому треба, щоб нова ідея була дуже не подібною до звичайних, щоб вона при боротьбі асоціацій з старим ходом думання не підлягла їм цілковито.

Це відноситься також і до національної ідеології. Ідея національного визволення, сама по собі революціонізуюча, як протест проти існуючого ладу, може, в залежности від обставин, бути або революційною або реакційною. На прикладі українського визвольного руху ми бачимо обидві ці можливости. В 1848. національний український рух відіграв реакційну ролю, в 1917. він був фактором революційним. Знов-таки в дальшій розвиткові української революції ми спостерігаємо, як українські буржуазні партії, а з ними і УСДРП, хтять знов справити цей національний рух на реакційну стежку, а з другого боку — як російські більшовики бояться його, з огляду на таку можливість, і не дають розгорнутись тій революційній енергії, яку таїть в собі національно-визвольний український рух.

Українські соціаль-демократи в ч. 1—2 „В. У.“ продемонстрували також, як може національно-визвольна ідеологія, зійшовши на шлях обивательського думання, втратити той смисл, якого надають їй соціалісти, асімілюється масою обивательських аперцепцій і перетворюється в звичайну ідеологію панування — самостійництво-державництво. Так в українських соціаль-демократів з могутнього засобу людського поступу до соціалізму перетворилось національне визволення в буржуазне державництво, „конечний національний ідеал“, самоціль.

Ми вже раз згадували про те, що державництво українських соціалістів — це революційна налетілість, якої раніше не було. Її не можна розглядати, як розвиток, „поглиблення“ ідеології, „увільнення з кайданів духовного рабства московського“. Навпаки, це єсть

*) Всі провідні ідеї сучасного людства мають в своїй основі цей принцип панування: держава, націоналізм, патріотизм, релігія, сім'я, виховання дітей, відносини чоловіка до жінки, власність, шлюб і т. д. Цей принцип і лежить в основі сучасного суспільного ладу, який ґрунтується на пануванню меншости над більшістю і держиться тому, що більшість сама пересякнута принципом панування.

засмічення соціалістичної ідеології буржуазною половою, асиміляція соціалістичних ідей буржуазно-обивательськими асоціаціями, що не можуть інакше прийняти і мислити визволення українського народу, як в тих формах, в яких звиклось уявляти своїх панів за часів національного рабства: самостійна держава, хоч би в дійсності вона вся була в кешені капіталістів.

Українські соціалісти виставляли гасло суверенности українського народу, його незалежности, яких політичною формою може бути і не самостійна держава, а, приміром, держава, сфедерована з іншими. Федерація соціалістичних республік єсть необхідністю; для соціаліста тут не може бути жадних сумнівів, коли він стоїть на тій позиції, що ми жиемо в добі розпочатої соціалістичної революції і всіма засобами повинні сприяти, щоб влада трудящих отстояла своє існування перед нападом капіталізму там, де вона єсть. Ідея світової федерації праці повинна одразу втілюватись в конкретну політичну форму — федерацію соціалістичних республік, а не чекати, доки по цілій Європі праця не переможе капіталу. Ця перемога буде тим скоршою і тим певнішою, чим більшими реальними силами буде розпоряджати праця в кожний даний момент. Українські соціалісти повинні поставити своєю ціллю федерацію української, російської й інших соціалістичних республік,*) коли незалежність українського народу вони розуміють не в існуванні „самостійної української держави“, а в його незалежности від своїх і чужих визискувачів. Бо тільки в союзі з сусідніми соціалістичними республіками може український народ вибороти собі справжню незалежність. Період боротьби саме і дає соціалістам можливість виявити, як вони дивляться на національну державу: чи тільки як на засіб в боротьбі за соціалізм, чи як на „кінцевий національний ідеал українського народу“, як каже в своїй статті І. Мазена.

Був період, коли українські соціалісти щиро були переконані в тім, що жовтневе повстання большевиків в Росії і засновання радянської російської республіки — це авантюра, яка скінчиться найпізніше за пару місяців і буде мати тяжкі наслідки для революції. Тому й виставили вони тоді гасло: „геть від Москви!“, щоб „рятувати здобутки

*) Ми не входимо тут в детальний розгляд юридичної природи сполучення соціалістичних республік. Федерацією ми називаємо тут саме сполучення, незалежно від того, як би воно називалось при означенню його термінами буржуазного державного права: союзом, унією, конфедерацією, федерацією чи як інакше. Детальніший розгляд цих буржуазно-капіталістичних державних сполучень див. в статі тов. М. Шрага „Начерк основ і форм сучасних та майбутніх поєднань держав“ (чч. 7 й 8 „Вор.-Поб.“). Ми держимося тої думки, що соціалістична федерація (як взаємовідносини) може бути різноманітною по своєму змісту, в залежности від економічних, національних, історичних і т. д. особливостей федеруючихся соціалістичних республік, може мати в собі елементи союзу, конфедерації, федерації і т. д. (з буржуазної точки погляду), носичи в той же час загальну назву федерації. Примір: Східно-євразійська соціалістична федерація до свого перетворення в євразійську може складатись з елементів Росія, Україна, Грузія, Азербейджан, Киргізія, Татарія і т. д., між котрими (по два беручи) можуть бути відносини різного характеру: Росія-Україна — союз; Росія-Татарія — автономія; Україна-Крим — автономія; Україна-Росія-Грузія — союз і т. д., і т. д.

революції на Україні". При таких обставинах народилось самостійництво українських соціалістичних партій. На самостійність дивились тоді українські соціалісти, як на засіб рятувати незалежність, суверенність українського народу, здійснення яких вони вважали можливим і при федерації, котру принципово обстоювали. А далі ми спостерігаємо, як поняття незалежності підмінюється поняттям самостійности і поступово ним асимілюється.

Від тої пори минуло чимало часу. „Авантюра“ большевиків виявила свою суть грандіозного почину останньої боротьби праці з капіталом. Справа большевиків стала своєю справою для робочих цілого світу, і українські соціалісти поступово почали так на ню й дивитись і нею перейматись, звязуючи з нею надії на визволення свого народу. Тільки ЦК УСДРП блукає й досі в закамарках націоналізму, розглядаючи російських большевиків, як московських імперіялістів, що накинули на себе овечу шкуру соціалізму, щоб „Малую Росію к рукам прибрать“. Майбуть, за виключенням УСДРП, ні від одного соціаліста на світі не почувте, що, як пише П. Феденко (ст. 52), „піднесення рівня культури на Україні не в інтересах большевиків, бо українська школа будить національне чуття“. „Це одна із тих суперечностей, в які ходом історії поставлена большевицька партія“. Такий висновок може бути зроблений тільки з передпосилки, що большевикам Україна цікава тільки „як страна заготовок“ (ст. 54), котру треба тримати під національним гнітом так само, як тримали її царі.

Зрозуміння смислу і цілей революції в Росії й на Україні необхідно приводить до завдання об'єднання матеріальних і моральних ресурсів обох цих країв, щоб використати їх для великої цілі світової соціалістичної революції, котра єдино визволить український народ. Ізоляція революції української, „єдиний український революційний фронт“ з ціллю протиставлення його впливам (а, льогічно розвиваючи — з ціллю побороення) большевиків на Україні — це гасло контр-революційне, котре вкладатється на практиці в „самостійництво“ і підводить під один прапор з Петлюрою або подібними.

Поскілки українські соціалісти являються націоналістами (не космополітами), себ-то поскілки предметом їх діяльности поруч з боротьбою за соціально-економічне визволення українського народу єсть всебічний розвиток його, як національної індивідуальности, і його культури, то неможливо довести, що для цього єсть доконче необхідною самостійність і небезпечною єсть федерація з Росією. При буржуазно-капіталістичнім ладі це справедливо, бо національний гніт України єсть тоді передумовою економічного визиску її Росією. При поваленні ж влади капіталістів справа стає цілком инакше, бо самі умови соціалістичної організації господарства вимагають об'єднання націй-держав.

Тому комічно і жалюгідно виглядають „висновки“ П. Феденка (стор. 60), що, мовляв: „де-хто, маючи перед собою картину 1918. і початку 1919. року, готов визнати, що «сильнее кошки зверя нет» і піти за большевиками. Дивно просто, коли доводиться чути про орієнтацію Винниченка-Грушевського. Ці люде мали відвагу трохи не в десятих творити державу в 1917 р., тягли на гору, коли мільйони тягнули з гори

в низ. *Mutatis mutandis* — тепер вони бють на відступ, коли мільйони, хоч і кровю умиваючись, хоч і з великими труднощами, тягнуть на гору, до своєї незалежної держави“.

Для П. Феденка „іти за большевиками“ — це означає орієнтуватись на сильного звіря. Не уявляючи собі політичної позиції без орієнтації на котрогось кошку-зверя, він „орієнтується на народ“. Ріжниця між ним і українським народом тільки в тім, що українське селянство ні на кого не орієнтується, а просто боронить свого майна і через це приходиться до думки про свою виборну владу, яку протиставляє пришлій, що реквізує в нього, а П. Феденко, соціаль-демократ, справедливо вбачаючи в цім (сумарно) стремління українського народу до незалежності, каже, що це український народ хоче завести у себе буржуазно-демократично-селянську державу. А що сказав би П. Феденко про селянство, коли б воно повстало і проти української влади? Адже ж ще й шістора року не минуло від тої пори, як такі випадки бували не рідко!

Селянські повстання на Україні так само були б, коли б там замість влади російської соціалістичної була б в таких самих умовах українська соціалістична. А коли б замість справжньої соціалістичної була „соціалістична“ в ланках, котра „розчищала б шляхи для буржуазії“, то ріжниця була б та, що повстання були б не на селах, а в містах.

Соціалістичній владі в Росії і на Україні, скінчивши війну з зовнішньою контр-революцією, доводиться братись за відбудовання господарства країни, знищеного війнами і неумілим, недосвідченим керуванням пролетаріату, серед дуже тяжких обставин, коли до неможливості загострились економічні противенства села і міста. Для відбудови господарства і дальшого його розвитку необхідні капітали, яких в б. Росії не було і нема. Базою і джерелом зросту російської й української промисловости було до революції селянство, котре високими податками творило експорт заграницю хліба (переважно), а за цей експорт виростала індустрія. Революція знищила цю базу промисловости, і теперішня соціалістична влада стала перед трудною задачею індустріалізації совітських аграрних республік при повній відсутности капіталів. Вони могли б бути ввезені з багатого на капітали Заходу. Завдання полекшилося б і просто розв'язалося б, коли б цей Захід так само був під соціалістичною владою. А доки він в руках капіталістів-буржуа, то на заміну цих капіталів мусить бути негайно даний відповідний еквівалент в хлібі і сирівцях, що знаходяться в руках у селянина. Селянин же їх не дасть державній владі, доки не дістане від неї еквіваленту в предметах індустрії. А держава знов може дати ці індустріальні предмети сільського споживання тільки після того, як відновить спершу транспорт, тяжку індустрію і виріб знаряддя продукції, для чого саме вона й потребує капіталів.

Виникає зачароване коло, з якого вийти тільки й можна шляхом надання концесій, що ввезуть капітали і дадуть змогу здвигнути з мертвої точки справу відбудовання промисловости, не тиснучи селянства і не викликаючи його повстань проти робітничої влади. Політика концесій — це не доказ нездібности соціалістичної робітничої влади організувати господарство, це — наслідок відсутности капіталів в со-

вітських республіках, а, саме головне — наслідок противенства економічних інтересів міста, бідного і мало продукуючого, та села, власника реальних цінностей — хліба й сирівців.

Під цим кутом й треба розглядати і повстання на Україні, а не пояснити їх зростом національної свідомості українського селянства. Тому повстання проти соціалістичної влади трапляються не тільки на Україні, а і в Росії й в Туркестані й в інших місцях. Владяться соціалістичній владі піднести промисел настільки, щоб задовольнити вимоги села — зникнуть і повстання. Тому завданням соціаліста єсть, зрозумівши це, сприяти відповідною агітацією здійсненню цього і скріпленню соціалістичних радянських республік, а не використовувати трудне положення влади їх і підкопуватись під ню разом з націоналістичними українськими прислужниками світового капіталу.

Поборювати теперішню радянську власть на Україні через її недоладности і недосконалість, як то проповідують де-які з членів УПСР, а також УКП групи „Нової Доби“, — це означає разом з водою вихлюнути з ночів й дитину, але поборювати її принципово, тому, мовляла редакція „Віл. Укр.“, що вона „не рахується з об'єктивними умовами життя і стає загрозою льогіці фактів“ (В. У. ст. 3.), котрими, на думку „Віл. Укр.“, повинна бути влада буржуазії на Україні, — це вже щось инше, що в кожному разі має з соціалістичними партіями дуже і дуже мало спільного.

І коли проповідь така виходить з орґану ЦК УСДРП, то — повторимо за ним — нехай буде йому виправданням те, що він видається в ненормальних умовах, від котрих трудно сподіватись нормальних думок і льогіки.

ФАКТИ ТА ДОКУМЕНТИ.

Лист від Ц. К. УПСР до партійних організацій, що перебувають в Галичині й Польщі.

Товариші!

Користуємося нагодою передати Вам в коротких рисах, що:

1. Центральний правомочний орґан нашої партії існує і іменем його ми звертаємося до Вас.
2. Позиції наші лишаються старі („Трудова Громада“ травень-червень 1920. р.). Події, що відбуваються кругом, лише стверджують їх.
3. В жовтні 20 р. радянською владою переведено арешти наших товаришів, між ними і членів нашого Ц. К. — Петренка, Часника, Березняка, Лизанівського і ще раніше на Поділля Голубовича з жінкою. 3—4 місяці сиділи без жадних допитів і слідства в страшних умовах радянської в'язниці (в Харькові) — голоді, холоді, жахливих пошестях і жахливому моральному становищі, коли з їхньої камери з числа 42 душ 32 душі розстрілювалось в одну ніч.

Таке положення довело до того, що т. Березняк захворів тяжко і без медичної допомоги умер в камері 21. січня 1921. р. Решта теж сильно перемучені, і ми з жахом чекаємо можливості ще чогось подібного. Конкретних обвинувачень по сей день ніяких: щось ніби за участь в УНР і боротьбу з комунізмом. Були чутки, що має відбутися суд Чрезкома, але досі не справджується. Вплинути тут на розв'язання цієї ганебної справи ми не можемо. Мусите Ви там, тт., поробити всі заходи в європейських комуністичних колах, щоб ті зробили натиск на РКП про ліквідацію цієї справи і звільнення тт. Особливо треба розголосити смерть т. Саватія, людини, що й арештований був на відповідальній радянській роботі (Київ. Губвідат). 4. Доходять до нас різкі поголоски про Вашу роботу там. Отже повідомляємо Вас, що рішучо ніяка організаційна робота ні в одній з тамтешніх „державних“ комбінацій неможлива. Лише за згодою чи дозволом нашої Закордонної Делегації можливе використання відповідних нагод в ідейному інтересі нашої партії. 5. Видання газет чи співробітництво в органах, що підтримують якусь з „державних комбінацій“, рішучо засуджується. 6. Взагалі інформацій про той бік ніяких, лише радянська преса мусує істнування „правих“ (в Тарнові) і „лівих“ (в Відні). Літератури Вашої ніякої не маємо і дуже дивуємося, що Ви, маючи там багато людей, не спромоглися досі прислати. Послати когось відповідального від нас не можна, не ослабивши себе тут. Отже категорично ставимо необхідність негайного командювання когось відповідального сюди з докладом і для підсилення кадру тут (це стосується в першу чергу Закордонної Делегації), і взагалі треба вислати сюди товаришів для роботи. 7. Тутешні положення: не дивлячись на всі зусилля, радянській владі скріпитись не вдається; війна з селом не вгаває. Різкі варіяції підходів до села фактично здійснюються старими методами. Економічна руїна повна. Міста руйнуються і пустують. Пролетаріят „розпролетарізовується“, в Києві немає й 10% довійськової кількості. Повстанські рухи не вгавають, „разверстки“ їх підогрівають, але ці рухи по суті лише деструктивні. 8. Маємо часами львівський „Вперед“, позицію якого вважаємо занадто оптимістичною (до Сходу), особливо коли вони самі вірять тому, що пишуть. Тутешні положення не дає підстав до оптимізму: йде розклад кругом, навіть компартія має 4 фракції: Леніна, Троцького, Бухаріна й Шляшнікова (робітн. опозиція), що загострили свої позиції, і можлива дуже гостра внутрішня партійна боротьба. Часті арешти самих комуністів. Отже наша позиція в сучасному: збирання ідейних і фізичних сил, викристалізування і підготовка до довгої послідовної, систематичної соціалістичної роботи і боротьби на Україні.

(Слідують підписи: містоголови, члена і секретаря ЦК УПСР.)

Київ. 20. III. 1921.

Резолюція

ухвалена Закордонною Делегацією з приводу засуду тт. членів Центрального Комітету Української Партії Соціалістів-Революціонерів надзвичайним трибуналом УСРР, і переслана через представника Закордонної Делегації третьому Конгресові Комуністичного Інтернаціонала.

Закордонна Делегація УПСР з великим жалем довідалась про засуд вищезгаданого надзвичайним трибуналом УСРР у Харкові над членами Ц. К. УПСР і членами партії тт. Годубовичем, Петренком, Лизанівським і Ярославом.

Само арештування цих наших товаришів, після того як вони іменем партії ясно зазначили, що вони засуджують всяку боротьбу проти УСРР, були легалізовані в УСРР і стали на роботу на різних поважних становищах в установах її, далі се тримання їх в в'язниці протягом більш ніж півроку без об'явлення їх вини, і нарешті засудження за факти попередньої діяльності, в тім за діяльність в установах УНР часів Центральної Ради, коли вони відповідали за свою діяльність перед тим суверенним органом українського народу і ні перед ким иньшим не могли й не можуть відповідати, — все се робить із цих фактів оден ланцюг болючих і шкідливих для інтересів соціалістичної революції помилок.

В поведенню супроти наших товаришів, в мотивах їх засуду, в подробицях засудів винесених поруч того над иньшими людьми, яскраво виступає безоглядне бажання иньшій правлячих кругів УСРР за всяку ціну знищити, зdiskредитувати УПСР. Воно доходить до того що до УСР, для більшого посярження зараховуються люде цілком і школи до них не приналежні, а з другого боку — найгіршим реакціонером дається пробачення за те, що вони „осуджують“ політику соціалістів-революціонерів. Але з другої сторони ясно видиться в сім страх есерівських впливів та бажаність їх знищити. Все се являється яскравою ілюстрацією безвихідного становища, в яке заводить иньшій окройований режим України, в своїм бажанню звести все до диктатури КП(б)У, відсунути від усякого впливу і по-можности знищити українські партії й організації, хоч би й вповні принципіально созвучні комунізмові, як партія УСР, а базуватись виключно на мійській пролетаріаті і т. д.

Помилковість і шкідливість сеї тактики для успіхів соціалістичної революції очевидна: для укріплення і поглиблення соціальної революції, очевидно, потрібно якраз можливе розширення її бази, покликання до активної участі в соціалістичнім будівництві всіх живих соціалістичних сил, які стоять на принципі диктатури трудового народу і радянського устрою. Якраз партія УСР, після того як її Ц. К. твердо став на цих принципах і рішучо обливив всяку боротьбу против УСРР, стала неоціненою силою для укріплення соціальної революції і радянського устрою в українських трудових масах і її впливи і звязки серед біднішого українського селянства повинні використовуватись в інтересах соціалістичної революції як повніше і як найширше. Та ж нагірка, яку повів уряд УСРР на сю партію, і ще в таких нещасливих і невідповідних для соціалістичного уряду формах являється ударом по українській революції, а з тим і великою шкодою для розвою революції в ширших, світових розмірах.

Закордонна Делегація УПСР не залишить усіх заходів для вияснення сеї фатальної помилки, необхідности ліквідації сеї шкідливої політики і всіх актів, в яких вона вилилась, та переходу до щирого і послідовного об'єднання в спільній праці в соціалістичнім будівництві України всіх партій які стоять на принципах диктатури трудового народу, радянської влади і соціалістичної революції. Засудженням же товаришам, освободження котрих ми і наші товариші за кордоном не перестанемо добиватись, Ц. Комітетові і всім партійним товаришам з виразом глибокого спочуття й товариським привітом шлемо також горячі побажання не піддаючись вражінням від похибок иньшійшого комуністичного режиму твердо стояти на занятій позиції: укріплення всіми силами партії, радянського устрою і поглиблення соціалістичної революції на Україні.

Зміст ч. 1. „Борітеся-Поборете!“

Мих. Грушевський. — Українська партія соціалістів-революціонерів та її завдання.

Факти та документи. — Резолюції I, II та III конференцій У. П. Р.-С. за кордоном.

Зміст ч. 2. „Борітеся-Поборете!“

Мих. Грушевський. — Між Москвою й Варшавою.

Мик. Шраг. — Слова й діла соціалістів в національній справі.

Мик. Чечель. — Чому припинив своє існування революційно-радянський блок?

Факти та документи. — До розв'язання революц.-рад. блоку (переписка між закордонними групами У. П. С.-Р. і У. К. П.). Україна і Польща в їх економічних взаємовідносинах (стаття О. М.).

Памяти погибших товаришів. — К. Корж.

Зміст ч. 3. „Борітеся-Поборете!“

Мик. Шаповал. — Соціалістична революція, Росія й Україна.

Мик. Шраг. — До ревізії нашого партійного програму.

Мих. Грушевський. — В першій делегації Укр. Парт. Соц.-Рев.

Факти та документи. — Відношення У. П. С.-Р. до мирових переговорів в Ризі.

Памяти погибших товаришів. — М. Євшан.

Зміст ч. 4. „Борітеся-Поборете!“

Мих. Грушевський. — На село! ст. 1.

Мик. Чечель. — Промисловість на українському селі, ст. 21.

Мик. Шраг. — Відродження Закорд. Групи Української Комуністичної Партії, ст. 39.

П. Христюк. — Українська дрібна буржуазія в українській революції, ст. 43.

Факти та документи. — Заявка Закорд. Делегації У. П. С.-Р. для провідників Роз. Ком. Партії про відносини України і СРСР, ст. 59.

Памяти погибших товаришів. — Дмитро Одрина, ст. 63.

Зміст ч. 5. „Борітеся-Поборете!“

- Мих. Грушевський. — Драгоманов в політичнім і національнім розвитку українства, ст. 1.
- Мик. Шаповал. — Соціалістичний світогляд М. П. Драгоманова, ст. 15.
- П. Христюк. — Провина перед українською революцією (В. Винниченко. Відродження нації чч. I, II, III), ст. 36.
- Факти та документи. — Становище на Україні (зі слів тт. Мануїльського й Барана, членів мирової делегації УПСР в Ризі), ст. 67.
- Памяти погибших товаришів. — Гнат Михайличенко, ст. 77.
- Хроніка, ст. 79.

Зміст ч. 7. „Борітеся-Поборете!“

- Мик. Шраг. — Начерк основ і форм сучасних та майбутніх поєднань держав.
- Мик. Чечель. — „Міжнародія спілка соціалістичних партій“.
- Мих. Грушевський. — В першій делегації української партії соц.-революціонерів.
- IV конференція УПСР за кордоном.
- Факти та документи.

Можна набувати „Борітеся-Поборете!“ :

- Відень — в книгарні Goldschmidt, Wien, I. Wollzeile 11.
- Прага — в книгарні Bol. Havliček, Praha II, Karlovo nám. 6, Československo.
- Львів — в книгарні Наукового Т-ва ім. Шевченка: Schevtschenko — Buchhandlung, Lemberg (Galizien), Rynok 10.

В тих самих книгарнях продається книжка тов. М. Шаповала — „Революційний соціалізм на Україні“, а також видання Українського Соціологічного Інституту:

- П. Христюк — Замітки і матеріали до історії української революції, томи I, II та III.